

Utrikesutskottets betänkande

1984/85:6

om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia (prop. 1984/85:56)

I detta betänkande behandlas *dels* proposition 1984/85:56, i vilken regeringen framlägger förslag till ny lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia, samt i anslutning till propositionen väckta motioner, *dels* regeringens skrivelse 1983/84:87 med redogörelse för svenska företags verksamhet i Sydafrika och Namibia och *dels* slutligen från föregående riksmöte uppskjutna motioner angående Sydafrika och Namibia.

I fråga om lagförslaget har yttrande inhämtats från näringsutskottet. Yttrandet bifogas detta betänkande.

Propositionen

Sammanfattning av propositionen

Lagen (1979:487) om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia trädde i kraft den 1 juli 1979. Med stöd av regeringens bemyndigande den 30 oktober 1980 tillkallade dåvarande chefen för handelsdepartementet en särskild utredare med uppdrag att företa en genomgång av tillämpningen av lagen och att kartlägga möjligheterna att vidga sanktionerna mot Sydafrika. Den 10 december 1981 beslöt regeringen att med oförändrade direktiv överlämna uppdraget till en kommitté. Denna, som antog namnet Sydafrika-kommittén, avlämnade i juni 1984 betänkandet (SOU 1984:52) Svensk Sydafrikapolitik. Betänkandet har remissbehandlats.

I propositionen läggs fram förslag till en ny lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia. Bland nyheterna i lagen kan särskilt nämnas förbud för svenska juridiska personer att ge lån till sydafrikanska staten eller dess myndigheter och att ställa säkerhet för sydafrikanska statens eller dess myndigheters skulder. Det blir också förbjudet för svenska juridiska personer att bidra till att egendom hyrs av ett sydafrikanskt eller namibiskt dotterföretag genom s. k. finansiell leasing. Vidare föreslås skyldighet för svenska juridiska personer att lämna uppgifter om löner och anställningsvillkor samt sociala förhållanden för de anställda i sydafrikanska eller namibiska dotterföretag. Uppgiftsskyldighet skall även gälla för indirekta företagsförvärv samt för överlåtelser och upplåtelser av patent och tillverkningsrätter till sydafrikanskt eller namibiskt företag. Regeringen föreslås också få ett bemyndigande att införa förbud mot sådan tekniköverföring till Sydafrika eller Namibia när detta med hänsyn till vissa omständigheter är påkallat.

Handläggningsordningen i fråga om ansökningar om undantag från för-

budet mot investeringar m. m. ändras så att ansökningar kommer att behandlas gemensamt vid ett tillfälle årligen.

Vidare föreslås att en möjlighet öppnas för företagen att efter regeringens medgivande tills vidare företa bl. a. ersättningsinvesteringar under förutsättning att företagen åtar sig att se till att detta inte leder till en utvidgning av verksamheten i Sydafrika och Namibia. Ett sådant medgivande kan kompletteras med ytterligare villkor.

Slutligen föreslås inrättande av en tillsynsfunktion.

Vid sidan av förslaget till ny Sydafrikalag framläggs förslag till ytterligare åtgärder som sammantagna innebär en klar framflyttning av Sveriges positioner i kampen mot apartheid, heter det i propositionen.

Sveriges Sydafrikapolitik

Lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia har som mål att utöva ett tryck på den sydafrikanska regimen och härigenom medverka till en förändring av Sydafrikas samhällssystem och ett avskaffande av apartheidpolitiken.

Syftet är gemensamt för alla delar av den svenska Sydafrikapolitiken och för de åtgärder som vidtagits eller planeras av internationella officiella eller icke-statliga organisationer och unilateralt av stater eller enskilda grupper. Det är också innebörden i den isoleringspolitik mot Sydafrika som hävdas av majoriteten av FN:s medlemsstater och som stötts av Sverige under årtionden.

De svenska åtgärderna och den isoleringsstrategi som hävdas i FN har fullt stöd hos den svarta sydafrikanska oppositionen i exil och av frontstaterna trots medvetenheten om att verkningfulla internationella sanktioner med all sannolikhet skulle leda till ökade svårigheter och lidanden, inte minst för de svarta själva i Sydafrika, och till omfattande ekonomiska förluster för vissa av de närgränsande staterna.

Sydafrikakommittén har sökt utreda på vad sätt och i vilken utsträckning de politiska målen med lagen har främjats under den tid lagen varit i kraft. Kommittén konstaterar att det eftersträlvade syftet med lagen hittills endast i begränsad mån kunnat uppnås.

Det är givet att en unilateral svensk åtgärd med hänsyn till de svenska investeringarnas begränsade ekonomiska betydelse inte kan förväntas skapa någon omedelbar avgörande inverkan på systemet eller medföra någon beaktansvärd skada för det sydafrikanska näringslivet eller påverka utformningen av lagstiftning eller praxis i rasfrågan. Detta var inte heller förutsett. Den svenska lagen och den totala svenska Sydafrikapolitiken måste ses i sitt sammanhang, nämligen som ett av flera led i de gemensamma internationella ansträngningarna att genom påtryckningar mot Sydafrika bidra till en förändring av samhällssystemet. Sverige kan inte ensamt utöva en sådan press.

För Sydafrika torde det allvarligaste inslaget i vår politik vara risken för att andra och för Sydafrika viktigare länder skulle följa det svenska exemplet eller ensidigt besluta om andra åtgärder av ekonomisk karaktär. Ett viktigt mål för våra åtgärder är därför att söka inspirera andra stater till efterföljd.

Sveriges principiella hållning har sedan länge varit att inte ansluta sig till ekonomiska sanktioner som inte beslutats av eller rekommenderats av FN:s säkerhetsråd. Endast sådana sanktioner har utsikter att vinna tillräcklig anslutning för att bli effektiva. Endast ett beslut av säkerhetsrådet kan lägga konkreta förpliktelser på Sydafrikas viktigaste handelspartners och ha utsikt att leda till en förändring i Sydafrika i riktning mot demokratiska rättigheter för alla sydafrikaner. Sverige har också ansett att ett beslut av säkerhetsrådet fordras för att vi i sanktionssyfte skulle frånga våra förpliktelser på handelsns område i GATT.

När det gäller investeringsförbudet ansågs det möjligt att göra ett undantag från dessa principer. Motiven härför är i korthet att den i lag fastställda rasdiskrimineringen i Sydafrika utgör ett unikt fall av kränkning av de mänskliga rättigheterna och att apartheid enhälligt och under lång tid fördömts av FN:s olika organ. Eftersom GATT-avtalet inte äger tillämpning på internationella investeringar har investeringsförbudet kunnat införas utan att avvika från några internationella förpliktelser.

När det gäller frågan om de svenska företagens närvaro i Sydafrika ansluter regeringen sig till de bedömningar som tidigare gjorts av statsmakterna, att frågan om dessas kvarstannande även har en moralisk sida. De svenska företagen är liksom övriga utlandsägda företag underkastade sydafrikansk lagstiftning och kan således i denna mening sägas medverka i rasdiskrimineringen. Deras strävanden att förbättra villkoren för sina svarta anställda torde ha små möjligheter att på något mer avgörande sätt avvika från de normer som betingas av apartheidsystemet och den diskriminering som följer därav i såväl lagstiftning som praxis.

En begränsning av svenska ekonomiska intressen i Sydafrika är således inte bara en fråga om vad som kan tänkas utgöra effektiva påtryckningar på den sydafrikanska regeringen.

Regeringen är emellertid inte beredd att föreslå en tvångsmässig och omedelbar avveckling av svensk näringsverksamhet i Sydafrika. Apartheidsystemet kan inte överleva på sikt. Vid utformningen av vår lagstiftning har regeringen utgått ifrån att förändringar i det sydafrikanska samhället kommer att ske och utsikter öppnas till ett avskaffande av apartheid. Detta utgör ett skäl för att åtminstone några svenska företag behåller ett fotfäste i Sydafrika i avvaktan på att apartheidsystemet avskaffas. Dessa kan då ha en bas på vilken de kan bygga en framtida verksamhet. Denna utgångspunkt bör prövas grundligt även fortsättningsvis. Det är bl. a. mot den bakgrunden som regeringen kommer att föreslå en ny prövning av den svenska Sydafrikapolitiken till år 1990. Lagstiftningen bör således även fortsättningsvis innehålla regler som tillåter regeringen att medge undantag från det principiella

investeringsförbudet för att ge berörda företag möjlighet att överleva på sparlåga. Regeringen vill dock understryka att bibehållandet av dessa regler inte skall uppfattas såsom en garanti för överlevnad.

Den nya lagen

I propositionen föreslås att gällande Sydafrikalag ersätts med en ny lag med vissa förändringar och skärpningar.

I det följande redovisas de viktigaste av dessa förändringar i den ordning de förekommer i lagtexten.

Svenska juridiska personer får inte ge *lån eller annan kredit* med en löptid över två år till sydafrikanska staten eller dess myndigheter eller ställa säkerhet för sydafrikanska staten eller dess myndigheters skulder med en löptid över fem år.

Svenska juridiska personer får inte heller bidra till att sådana åtgärder vidtas av utländska dotterföretag (1 § första stycket 3 och andra stycket).

Svenska juridiska personer får inte genom handling eller underlåtenhet bidra till att egendom hyrs av sydafrikanskt eller namibiskt dotterföretag genom *finansiell leasing* (2 § andra stycket 2).

Finansiell leasing innebär att ett finansbolag (leasingbolag) köper in utrustning efter anvisning av kunden. Utrustningen ägs av leasingbolaget medan nyttjanderätten upplåts till kunden genom ett leasingavtal under en första leasingperiod (basperiod) som är anpassad till utrustningens ekonomiska livslängd, vanligen tre till sju år.

Leasing har många likheter med förvärv och har därför blivit ett attraktivt alternativ till förvärv. Därigenom har Sydafrikalagen successivt kommit att urholkas. Mot bakgrund av lagens syfte – att genom ett förbud mot anskaffning av anläggningstillgångar förhindra en utvidgning av dotterföretagens verksamhet i Sydafrika – är detta inte tillfredsställande.

Lagen bör därför nu kompletteras med ett förbud mot viss typ av leasing. Kommittén har i fråga om omfattningen av förbudet kommit fram till att det bör omfatta finansiell leasing av sådana objekt som är avsedda att stadigvarande brukas eller innehas i rörelsen. Regeringen delar kommitténs ställningstagande härvidlag. Förbudet bör således omfatta finansiell leasing av sådan egendom som, om den hade förvärvats med äganderätt, skulle ha varit underkastad lagens investeringsförbud, dvs. sådan leasing som utgör ett typiskt alternativ till anskaffning av anläggningstillgångar.

Utan hinder av förbudet mot investeringar m. m. får svenska juridiska personer årligen anskaffa tillgångar och leasa egendom till ett värde av *högst 100 000 kr. utan krav på ansökan om undantag* förutsatt att anskaffningen eller leasingen inte gör det möjligt för företaget att utvidga sin verksamhet i Sydafrika eller Namibia (2 § andra stycket).

Den nuvarande redovisningsskyldigheten beträffande utvecklingen av verksamheten i Sydafrika och Namibia utvidgas till att avse även uppgiftsskyldighet rörande *löner och anställningsvillkor samt sociala förhållanden för de anställda* (5 §).

Undantag från förbudet mot investeringar m. m. skall kunna medges *enligt samma bedömningsgrunder som f. n.* (6 §). Detta innebär att ansökan skall behandlas restriktivt och att regeringen alltid kan avslå en ansökan, heter det i propositionen.

Kommittén har som nyss nämnts föreslagit en tidsbegränsning av möjligheten att medge undantag från förbudet mot investeringar m. m. Möjligheten att medge undantag skulle upphöra vid utgången av år 1990 såvida inte beslut fattas om fortsatt giltighet av undantagsbestämmelsen. Detta har kommit till uttryck i kommitténs lagförslag på så sätt att de bestämmelser som rör undantag från investeringsförbudet upphör att gälla den 31 december 1990.

Regeringen anser i likhet med kommittén att frågan om undantag från förbudet mot investeringar m. m. bör bli föremål för diskussion och utvärdering. Det bör dock ske i ett större sammanhang. Regeringen förordar därför, i likhet med kommittén, att en ny prövning görs i god tid före den 31 december 1990 av den svenska Sydafrikapolitiken mot bakgrund av utvecklingen under de mellanliggande åren och att vid prövningen särskilt uppmärksammas lagens plats och överlevnadsmotivets fortsatta giltighet (se också avsnitt 2.4.2).

Ansökan om undantag från förbudet mot investeringar m. m. får göras endast *en gång per år* och skall avse samtliga investeringar m. m. som en sökande vill göra under det kommande verksamhetsåret. Ansökan skall ges in till tillsynsmyndigheten före utgången av det kalenderår som föregår verksamhetsåret. Regeringen skall kunna medge undantag från denna regel om det föreligger särskilda skäl (7 §).

Förslaget innebär att ansökningar om undantag från förbudet mot investeringar m. m. skall behandlas samlat vid ett tillfälle årligen. Ansökningarna skall ges in senast vid utgången av kalenderåret och sedan handläggas och prövas av tillsynsmyndigheten under den påföljande våren. Senast den 1 maj skall samtliga ärenden överlämnas tillsammans med tillsynsmyndighetens eget yttrande till regeringen som därefter har att skyndsamt fatta beslut. Avsikten är att förslaget, förutom att förkorta handläggningstiden, också skall medföra en större förutsebarhet i företagens verksamhetsplanering.

Regeringen kan ge ett företag *tillstånd tills vidare att utan hinder av investerings- och leasingförbudet göra de investeringar och leasa den egendom som är oundgängligen nödvändig på villkor att företaget åtar sig att se till att detta inte leder till en utvidgning av verksamheten i Sydafrika och Namibia*. Tillståndet får omfatta ersättning av utrangerad, avyttrad eller förlorad

anläggningstillgång eller hyrd egendom och sådana sociala investeringar för vilka undantag från förbud mot investeringar nu i regel beviljas. Tillståndets efterlevnad blir föremål för minst lika noggrann och ingående kontroll som den som sker i samband med ett beviljat undantag enligt 6 §. Medgivandet kan återkallas om verksamheten i Sydafrika eller Namibia utvidgas genom investeringarna eller leasingen eller det i övrigt föreligger särskilda skäl (8 §).

Innebörden av förslaget är att företagen får möjlighet att hos regeringen ansöka om rätt att fortlöpande få göra ersättningsinvesteringar och leasa egendom. Som villkor för att regeringen skall kunna bevilja en sådan ansökan måste i första hand gälla att verksamheten härigenom inte får utvidgas. Ett ytterligare villkor måste vara att det rör sig om ersättning av utrangerade, avyttrade eller förlorade anläggningstillgångar eller motsvarande inhyrd egendom eller en social investering. Medgivandet innebär inte befrielse från att i övrigt rätta sig efter lagens regler.

För att sådana särskilda utfästelser verkligen skall fylla sin funktion, dvs. att bidra till en förenkling av lagstiftningen, bör de som regel inte vara tidsbegränsade.

Om det vid den årliga redovisningsgranskningen eller vid något annat tillfälle visar sig att företagna eller beslutade investeringar går utöver åtagandet och meddelade villkor, skall tillsynsmyndigheten utan dröjsmål påtala detta för företaget och även anmäla förhållandet till regeringen för prövning om huruvida tillståndet skall återkallas och företaget återgå till ansökningsförfarandet enligt 6 §. Kan det misstänkas att överskridandet skett uppsåtligt eller av grov oaktsamhet kan frågan om väckande av åtal för brott mot förbudet mot investeringar aktualiseras.

Även i andra fall skall tillståndet kunna återkallas, nämligen om det i övrigt föreligger särskilda skäl. Sådana särskilda skäl är t.ex. att företagets verksamhet genomgår en påtagligt snabb expansion på annat sätt än genom investeringar eller finansiell leasing eller att företagets personalpolitik genomgår förändringar i negativ riktning. Bestämmelsen kan också aktualiseras om företagets investeringsvolym drastiskt skulle ökas och därigenom avvika från en mera långsiktig investeringsnivå.

Svenska juridiska personer som överlåter eller upplåter *patent eller tillverkningsrätter* till sydafrikanskt eller namibiskt företag skall lämna uppgift härom till en tillsynsmyndighet (9 § första stycket 1).

Riksdagen uttalade vid 1979/80 års riksmöte (UU 1979/80:27, rskr 360) att det vore motiverat att regeringen gjorde en genomgång av Sydafrikalagens tillämpning samt att en sådan genomgång borde kunna utgöra utgångspunkt för en kartläggning av möjligheterna för Sverige att vidta åtgärder även på andra områden såsom överföring av teknologi. Riksdagen konstaterade att teknologiöverföring berör ett brett spektrum av tjänster, rättigheter och kunskaper som i större utsträckning än varor och kapitalflöde rör sig över gränserna på ett svårkontrollerbart sätt. En inventering av detta vida område

ansågs ge en bild av möjligheterna för åtgärder som skulle kunna komplettera investeringsförbudet, bl. a. vad avsåg tekniska samarbetsavtal, patent och licenser.

Enligt regeringens mening är det önskvärt att åstadkomma begränsningar i tekniköverföringen till Sydafrika. Med hänsyn till vad kommittén anförut finner regeringen det emellertid inte praktiskt och rimligt möjligt att reglera tekniköverföringen utan att dessförinnan ha gjort en kartläggning av förhållandena. Kartläggningen bör avse den teknikhandel som innebär överlåtelser och upplåtelser av patent och tillverkningsrätter. Det bör ankomma på regeringen att bestämma omfattningen av uppgiftsskyldigheten.

Om det skulle visa sig att en omfattande tekniköverföring sker framför allt under former som kan uppfattas som alternativ till investeringar och således uppfattas som ett kringgående av syftet med Sydafrikalagen måste regeringen ha möjlighet att snabbt kunna ingripa. Regeringen bör därför få riksdagens bemyndigande att meddela föreskrifter om förbud för svenska juridiska personer mot att överlåta och upplåta patent eller tillverkningsrätter till sydafrikanskt eller namibiskt företag.

Övriga förslag i propositionen

Ett viktigt mål för Sveriges Sydafrikapolitik är att få andra länder att med kraft verka för att effektiva påtryckningar kommer till stånd, främst i form av bindande beslut om ekonomiska sanktioner av FN:s säkerhetsråd men också i form av enskilda beslut om unilaterala sanktionsåtgärder. Regeringen föreslår därför att ett *bidrag på 1 milj. kr.* ställs till politiska partiers, fackföreningars och folkrörelsers förfogande för information utomlands om den svenska Sydafrikalagen liksom om den svenska Sydafrikapolitiken i övrigt.

Det är vidare angeläget att den svenska Sydafrikapolitikens utformning och innehåll ägnas kontinuerlig uppmärksamhet av statsmakterna. Utvecklingen i och utanför Sydafrika samt det internationella klimatet i Sydafrikafrågan kräver en beredskap och villighet att i varje läge pröva vilka åtgärder som kan vara bäst ägnade att främja syftet med vår Sydafrikapolitik. Regeringen anser det vara lämpligt att en *ny utredning tillsätts i så god tid före den 31 december 1990* att eventuella lagstiftningsåtgärder hinner vidtas före utgången av det året. Utredningen bör få i uppdrag att förutsättningslöst studera den svenska Sydafrikapolitiken mot bakgrund av händelseutvecklingen i Sydafrika och de internationella omständigheter som påverkar läget i södra Afrika. Härvid bör särskilt beaktas Sydafrikalagens dittillsvarande effekter i olika hänseenden, överlevnadsmotivets fortsatta giltighet och lagens plats i den totala svenska Sydafrikapolitiken.

I propositionen övervägs också *Sveriges förhållande till Namibia*. Det konstateras att FN:s säkerhetsråd antagit flera resolutioner som fastställer att

Sydafrikas närvaro i Namibia är olaglig samt att säkerhetsrådet uppmanat alla stater att tillse att statsägda och statskontrollerade företag bl. a. upphör med all investeringsverksamhet i landet.

Sverige uppfyller dessa rekommendationer i det att inga svenska statliga företag har sådan verksamhet som avses i resolutionen. Vidare har inga privata svenska företag investeringar i produktion eller koncessioner i Namibia. Genom lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia har Sverige i själva verket gått längre än rådets uppmaning till regeringarna att endast söka påverka företagen till återhållsamhet.

År 1974 antog FN:s Namibiaråd ett dekret om skydd mot exploatering av Namibias naturtillgångar. Enligt dekretet förbjuds all prospektering, utvinning, försäljning, utförsel m. m. av sådana tillgångar som sker utan Namibiarådets samtycke. Sverige har stött resolutioner i generalförsamlingen som åberopar dekretet och understrukt betydelsen av att det respekteras, trots att Sverige inte anser det vara i formell mening rättsligt bindande. Regeringen har också fäst de privata näringslivsorganisationernas uppmärksamhet på dekretet. Regeringen pekar på att det inte finns något svenskägt företag i Namibia som bedriver verksamhet av den art som anges i dekretet. Till följd av investeringsförbudet är det också högst osannolikt att någon sådan rörelse skulle kunna tillkomma.

Regeringen instämmer i kommitténs bedömning att förbud mot import från Namibia i och för sig inte skulle stöta på något hinder från GATT-synpunkt. Av skäl som närmare redovisas i propositionen är regeringen dock inte beredd att lägga fram förslag om förbud mot import från Namibia. Regeringen konstaterar i sammanhanget att statliga myndigheter och företag i många fall har frihet att avstå från inköp i Sydafrika. Den avser därför att *rekommendera myndigheter och institutioner att avstå från upphandling från Sydafrika*. Vidare avser regeringen i det nordiska samarbetet och inom FN att verka för ett bindande beslut av säkerhetsrådet om oljeembargo.

Som en följd av säkerhetsrådets beslut om *vapenembargo* i november 1977, förbjuder Sverige export av krigsmateriel och liknande materiel till Sydafrika. Bestämmelser härom finns i förordningen (1977:1127) om vissa sanktioner mot Sydafrika. Förbudet omfattar dels sådan materiel som är upptagen i bilagan till förordningen (1982:1062) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m., dels motsvarande materiel utformad för polisiärt bruk, dels ock förnödenheter särskilt avsedda för tillverkning eller underhåll av sådan nämnd materiel.

FN:s vapenembargo har ett vidare syfte än att endast förbjuda krigsmateriel såsom detta definieras i t. ex. svensk lagstiftning. Det ankommer på de enskilda medlemsstaterna själva att närmare definiera den materiel och utrustning som anges i beslutet.

Kommittén har undersökt möjligheterna att skärpa den svenska hållningen och utvidga det svenska förbudet ytterligare. Kommittén har därvid kommit fram till att resolutionstextens beskrivning av den materiel och

utrustning som omfattas av beslutet om vapenembargo kan tillåta en viss utvidgning av det svenska förbudet såvitt nu är i fråga. Regeringen delar kommitténs bedömning och avser därför att göra ändring i förordningen (1977:1127) om vissa sanktioner mot Sydafrika. Den typ av materiel som nu bör omfattas av förbudet utgörs av sådan datautrustning och därtill hörande programvara samt terränggående fordon och drivmedel därtill som levereras till sydafrikanska militära eller polisiära myndigheter eller för sådana myndigheters räkning.

I propositionen föreslås även att regeringen skall ta upp frågan om nedläggning av *SAS flygförbindelse* med Johannesburg med de danska och norska regeringarna. Regeringen avser också rekommendera myndigheter och institutioner att ytterligare *begränsa kontakterna med Sydafrika*. Slutligen föreslås i propositionen att Sverige bör verka för att den nordiske representanten inom *Internationella valutafonden (IMF)*, när frågan om Sydafrika behandlas, understryker apartheidsystemets negativa effekter på den sydafrikanska ekonomin och kritiskt granskar ärenden som berör lån till landet.

Lagtexten

Förslag till

Lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia

Härigenom föreskrivs följande.

Investeringsförbud m. m.

1 § Svensk juridisk person får inte

1. mot vederlag förvärva rörelse som drivs i Sydafrika eller Namibia eller del av sådan rörelse,

2. mot vederlag förvärva aktier eller andelar i ett sydafrikanskt eller namibiskt företag eller obligationer eller andra för den allmänna omsättningen avsedda skuldförbindelser som ett sådant företag utfärdat,

ge ett sådant företag tillskott av pengar eller annan egendom som är avsedd att användas i dess verksamhet,

ge ett sådant företag penninglån eller annan kredit med en löptid över två år, eller

ställa säkerhet för ett sådant företags skulder med en löptid över fem år,

3. ge penninglån eller annan kredit med en löptid över två år till sydafrikanska staten eller dess myndigheter eller ställa säkerhet för sydafrikanska statens eller dess myndigheters skulder med en löptid över fem år.

Svensk juridisk person får inte heller genom handling eller underlåtenhet bidra till att åtgärder som anges i första stycket vidtas av utländskt dotterföretag.

2 § Svensk juridisk person får inte genom handling eller underlåtenhet bidra till att

1. anläggningstillgångar anskaffas i sydafrikanskt eller namibiskt dotterföretag, eller

2. egendom hyrs för att stadigvarande brukas eller innehas i ett sydafrikanskt eller namibiskt dotterföretags rörelse, om hyresavtalets löptid är anpassad till egendomens ekonomiska livslängd (finansiell leasing).

Utan hinder av förbuden i första stycket får årligen tillgångar anskaffas och egendom hyras till ett sammanlagt värde av högst 100 000 kronor. Undantaget får inte möjliggöra en utvidgning av verksamheten.

3 § Med dotterföretag i 1 och 2 §§ avses sådan juridisk person i vilken en svensk juridisk person direkt eller genom annan juridisk person

1. äger så många aktier eller andelar att den har mer än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar, eller

2. på grund av aktie- eller andelsinnehav eller avtal ensam har ett bestämmande inflytande och en betydande andel i resultatet av verksamheten.

Investeringsplan och redovisning

4 § Svensk juridisk person som själv eller genom utländskt dotterföretag driver rörelse i Sydafrika eller Namibia skall årligen upprätta en investeringsplan för denna rörelse med angivande av finansieringsmetoder.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om sådan investeringsplan.

5 § Svensk juridisk person som själv eller genom utländskt dotterföretag driver rörelse i Sydafrika eller Namibia skall årligen till den myndighet som regeringen bestämmer redovisa hur verksamheten i dessa länder utvecklas. Redovisningen skall avse

1. produktion, omsättning, antal anställda, företagna investeringar och andra sådana förhållanden som har betydelse för kontrollen av hur denna lag efterlevs.

2. löner och anställningsvillkor samt sociala förhållanden för de anställda.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om sådan redovisning.

Undantag från investeringsförbud m. m.

6 § Regeringen kan för visst fall medge undantag från förbuden i 1 eller 2 § för sådan svensk juridisk person, som sedan den 1 juli 1979 själv eller genom utländskt dotterföretag driver rörelse i Sydafrika eller Namibia. Undantaget får inte göra det möjligt för sökanden att utvidga sin verksamhet i Sydafrika eller Namibia.

Ett medgivande om undantag får återkallas eller ändras om de uppgifter på vilka det grundats var oriktiga.

7 § Ansökan om undantag enligt 6 § skall avse samtliga de investeringar som sökanden vill göra och all den egendom som denne vill hyra under det kommande verksamhetsåret. Sådan ansökan skall ges in till den myndighet som regeringen bestämmer före utgången av det kalenderår som föregår verksamhetsåret. Regeringen får för visst fall medge undantag från denna bestämmelse, om det föreligger särskilda skäl.

Särskilda åtaganden

8 § Regeringen får medge en sådan juridisk person som avses i 6 § rätt tills vidare att utan hinder av förbuden i 1 och 2 §§ ersätta anläggningstillgångar och hyrd egendom samt göra sådana investeringar och hyra sådan egendom som förbättrar arbetsmiljö och arbetsförhållanden för de anställ-

da, om denne åtar sig att inte härigenom utvidga sin verksamhet i Sydafrika och Namibia. Medgivandet får återkallas om verksamheten utvidgas eller det i övrigt föreligger särskilda skäl.

Ett medgivande får förenas med villkor.

Tekniköverföring m. m.

9 § Svensk juridisk person skall i den omfattning och till den myndighet som regeringen föreskriver lämna uppgifter om

1. överlåtelse eller upplåtelse av patent eller tillverkningsrätt till ett sydafrikanskt eller namibiskt företag.

2. förvärv av utländskt företag som äger aktier eller andelar i ett sydafrikanskt eller namibiskt företag.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om uppgiftsskyldigheten.

10 § Regeringen får föreskriva att svensk juridisk person inte får överlåta eller upplåta patent eller tillverkningsrätt till sydafrikanskt eller namibiskt företag utan tillstånd av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Tillsyn

11 § Tillsyn över efterlevnaden av denna lag och av föreskrifter och villkor som meddelats med stöd av lagen utövas av den myndighet som regeringen bestämmer.

Tillsynsmyndigheten får ålägga svensk juridisk person att tillhandahålla sådana uppgifter och handlingar som behövs för tillsynen. Ett åläggande får förenas med vite.

Ansvarsbestämmelser m. m.

12 § Den som bryter mot 1 eller 2 § eller mot föreskrift som har meddelats med stöd av 10 § döms, om gärningen skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år eller, om gärningen skett av grov oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

För anstiftan av eller medhjälp till brott som i första stycket sägs döms inte till ansvar.

13 § Till böter döms den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet

1. underlåter att fullgöra skyldighet enligt 4 §, 5 § första stycket 1 eller 9 § första stycket 1, eller

2. vid fullgörande av skyldighet som avses i första punkten eller 11 § andra stycket lämnar oriktiga uppgifter, om åtgärden innebär fara i bevishänseende.

14 § Svensk medborgare, vilken som företrädare för en svensk juridisk person har utom riket brutit mot 1 eller 2 § eller mot föreskrift som har meddelats med stöd av 10 §, döms enligt denna lag och vid svensk domstol, även om 2 kap. 2 eller 3 § brottsbalken ej är tillämplig.

15 § Utbyte av brott enligt denna lag skall förklaras förverkat, om det ej är uppenbart oskäligt.

Egendom som använts såsom hjälpmedel vid brott enligt denna lag kan förklaras förverkad, om det är påkallat till förebyggande av brott eller det i

övrigt föreligger särskilda skäl. Detsamma gäller egendom med vilken tagits befattning som utgör brott enligt denna lag. I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat.

16 § Beslut av tillsynsmyndigheten enligt denna lag får överklagas hos kammarrätten genom besvär.

17 § Åtal för brott enligt denna lag får väckas endast efter förordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigar.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1985.
 2. Genom lagen upphävs lagen (1979:487) om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia.
 3. I fråga om ansökan om undantag enligt 6 § för investering och hyra under år 1985 gäller äldre bestämmelser.

Skrivelsen

I betänkandet behandlas regeringens skrivelse 1983/84:87.

Enligt 3 § Sydafrikalagen är svensk juridisk person som själv eller genom utländskt dotterbolag driver rörelse i Sydafrika eller Namibia skyldig att årligen till regeringen eller till myndighet som regeringen bestämmer redovisa hur verksamheten i dessa länder utvecklas. Redovisningen skall avse produktion, omsättning, antal anställda, företagna investeringar och andra sådana förhållanden som har betydelse för kontroll av efterlevnaden av lagen.

Redogörelsen som är den tredje i ordningen bygger i allt väsentligt på de uppgifter som kommerskollegium har lämnat. Följande företag har inkommit med redovisningar: Alfa Laval AB, Alvenius AB, Atlas Copco AB, AB Bahco, Esselte AB, Fagersta AB, A. Johnson & Co. HAB, Sandvik AB, SAS, Aktiebolaget SKF, Skoga AB och Rederiaktiebolaget Transatlantic.

Av kommerskollegiets redogörelse framgår bl. a. att vissa förändringar i förhållande till föregående redovisningsperiod skett vad gäller omfattningen och utvecklingen av den svenska näringsverksamheten i Sydafrika och Namibia. Härutöver har uppgift lämnats om att Alvenius AB under hösten 1983 har sålt sitt sydafrikanska dotterföretag.

Omsättningen hos de rörelsedrivande dotterbolagen ökade under verksamhetsperioden nominellt med 4%. Med hänsyn till att inflationen i Sydafrika under perioden låg på 14% innebär den angivna siffran att omsättningen i realiteten har minskat med ca 10% sedan föregående period. Redovisat på koncernnivå har de svenskägda dotterbolagen ett aktiekapital på ca 9,1 milj. rand (ca 64 milj. kr.), vilket innebär en uppgång med ca 250 000 rand (ca 1,8 milj. kr.) jämfört med föregående redovisningsperiod. Orsaken till denna uppgång är att redovisningsskyldighet enligt Sydafrikalagen för första gången föreligger för bolagen Letraset Graphic Art

Products (Pty) Ltd samt Stanley Gibbons (Pty) Ltd. Bolagens sammålagda egna kapital ökade under perioden från ca 55 till ca 65 milj. rand (ca 385 resp. ca 455 milj. kr.). Det totala värdet av bolagens tillgångar minskade under verksamhetsperioden från ca 188 till ca 184 milj. rand (ca 1310 milj. kr. resp. ca 1290 milj. kr.). Anläggningstillgångarnas värde ökade under samma tid från ca 25 till ca 29 milj. rand (ca 175 resp. ca 203 milj. kr.). Det sammanlagda resultatet före skatt uppgick till ca 9 milj. rand (ca 91 milj. kr.). Perioden innan uppgick det till ca 13 milj. rand (ca 63 milj. kr.). Antalet anställda minskade under perioden från 3 569 till 3 143 personer.

Under år 1982 avstannade tillvaxten i den sydafrikanska ekonomin. Den ekonomiska utvecklingen drabbade de flesta industribolag, vilket lett till att atskilliga företag skurit ner produktionen och friställt arbetskraft. Det förefaller emellertid som om den utländska företagsamheten i Sydafrika – dock inte den svenska – ökat sin verksamhet något under året.

Av de tolv företag som lämnat redovisning anger sju att anskaffning av anläggningstillgångar förekommit under verksamhetsåret.

Tre av fallen, avseende Atlas Copco AB, Fagersta AB och AB SKF, har anskaffningarna rört investeringar under åren 1981 och 1982 för vilka undantag från investeringsförbudet har medgivits. Fråga har därvid varit om ersättningsinvesteringar och investeringar för att förbättra arbetsmiljön. Vissa av investeringarna har dock blivit större än vad som angivits i ansökningarna om undantag.

Alvenius AB:s numera avyttrade dotterbolag Alvenius Piping (Pty) Ltd har under året införskaffat bl.a. en tjänstebil och en lastbil. Enligt den bedömning som kommerskollegium har gjort torde bilinköpen vara att anse som sådana investeringar som får anses strida mot investeringsförbudet i Sydafrikalagen. Bolaget har inte sökt och erhållit dispens för dessa investeringar. Kollegiet har erinrat om att Alvenius AB under de två tidigare år, för vilka redovisning lämnats till kollegiet, utan tillstånd gjort investeringar som omfattas av investeringsförbudet. Föredragande statsrådet delar kommerskollegiets uppfattning att de nu ifrågakommande investeringarna avseende bilinköpen torde stå i strid mot investeringsförbudet i lagen. Mot bakgrund av bolagets tidigare agerande har föredragande statsrådet sett mycket allvarligt på det som nu har inträffat. Emellertid har han vid en samlad bedömning av alla omständigheterna stannat för att förorda att inte gå vidare i detta ärende.

Kommerskollegium har bedömt efterlevnaden av Sydafrikalagen som god. Föredragande statsrådet delar i princip denna uppfattning. Den sydafrikanska regeringen har funnit anledning att varna för ett ökat internationellt hot för sanktionsåtgärder och bl.a. hänvisat till utvecklingen i Europa. Den svenska lagen har således i enlighet med sitt syfte medverkat till att fungera som en politisk signal till apartheidregimen.

Motionerna

Motioner väckta under allmänna motionstiden 1984

I motion 1983/84:961 av Hans Göran Franck m. fl. (s) föreslås

1. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna att förslag till lagstiftning snarast framläggs som förbjuder all import, medverkan vid exploatering m. m. av Namibias naturresurser enligt Namibiadekretet.

2. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna att åtgärder vidtas enligt vad som anförts i motionen för att förbereda en svensk insats för att erbjuda ett nytt självständigt Namibia kunnande och resurser på gruvområdet.

I motionens motiveringar heter det att ståndpunkten att Namibiadekretet inte skulle vara juridiskt bindande kan ifrågasättas. FN:s generalförsamling har godkänt dekretet och Sverige givit sin anslutning till detta beslut. (Även motion 167 åberopar Namibiadekretet och tillägger att Sveriges import från Namibia är liten och väl identifierbar. Kontrollsvårigheter bör f. ö. inte få utgöra något hinder, lika litet som de gjorde det i fallet Rhodesia.) Liknande synpunkter framförs i motion 1542, som också erinrar om att Namibia inte är medlem i GATT.

I motion 1983/84:962 av Pär Granstedt m. fl. (c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att en särskild förteckning utarbetas över sådan materiel som är användbar för militärt bruk eller vid vapenframställning och för vilken lagen om förbud mot krigsmaterielexport skall tillämpas vid export till Sydafrika.

I motionstexten lämnas bl. a. exempel på att viss elektronisk utrustning och s. k. högtryckspressar skulle kunna komma till militär användning.

I motion 1983/84:963 av Pär Granstedt m. fl. (c) föreslås

1. att riksdagen hemställer att regeringen undersöker förutsättningarna att få till stånd ett effektivt oljeembargo mot Sydafrika.

2. att riksdagen hemställer att regeringen utreder frågan om ensidiga svenska åtgärder i enlighet med vad som anförts i motionen.

I motionstexten anförts att Sverige bör verka för ett bindande oljeembargo mot Sydafrika men också att Sverige bör överväga ensidiga svenska åtgärder på oljeområdet. Sverige är visserligen knappast någon oljeexportör men skulle som sjöfartsnation bli inblandad i oljehandel med Sydafrika. Ett svenskt beslut i denna riktning skulle kunna påverka andra länder. Även ett embargo med begränsat deltagande skulle kunna bli mycket betydelsefullt.

I motion 1983/84:964 av Pär Granstedt m. fl. (c) hemställs att riksdagen beslutar att hos regeringen hemställa om en utredning rörande en eventuell inblandning av svenskägda företag i sydafrikanska militära säkerhetsåtgärder.

I motionstexten redogörs för den sydafrikanska säkerhetslagstiftning som går under namnet National Key Points Act. Enligt denna kan försvarsministern förklara vilken plats eller vilket område som helst för "nyckelfunktion", förelägga ägaren av en nyckelfunktion att vidta åtgärder för dennas säkerhet, förbjuda publicering eller vidarebefordran av anläggningens status som nyckelfunktion eller om vidtagna säkerhetsåtgärder samt utfärda och genomtvinga detaljerade regler för säkerheten vid dessa nyckelfunktioner. Det kan enligt motionärerna inte uteslutas att svenskägda företag faller under kategorin nyckelföretag och att lagstiftningen tillämpas på något av dem. En av utrikesdepartementet föranstaltad utredning skulle kunna ge besked om svenska företags eventuella inblandning i denna lagstiftning.

I motion 1983/84:1541 av Lars Ernestam (fp) hemställs att riksdagen beslutar om sådana kompletteringar i lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia (SFS 1978:417) som innebär att den nuvarande möjligheten att ge dispens från lagen avskaffas.

I motion 1983/84:1542 av Pär Granstedt m. fl. (c) hemställs

1. att riksdagen uttalar sig för att handeln med varor från Namibia förbjuds,

2. att riksdagen uttalar sig för att Sveriges internationella arbete för bindande beslut om bojkottåtgärder mot Sydafrika fortsätter och intensifieras.

I motion 1983/84:2202 av Lars Werner m. fl. (vpk) yrkas

1. att riksdagen hos regeringen hemställer om åtgärder för att begränsa importen från Sydafrika, enligt Svenska ekumeniska nämndens förslag såsom anförts i motionen,

2. att riksdagen antar följande som *Motionärernas förslag* betecknade Förslag till lag om ekonomisk bojkott av Sydafrika att ersätta lagen (1979:487) om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia (för lagtexten se reservation 6),

3. att riksdagen hos regeringen hemställer om att i övrigt vidta åtgärder för en skärpt svensk politik gentemot apartheidregimen i Sydafrika.

I motionstexten föreslås bl. a. att gällande Sydafrikalag ersätts av en avsevärt längre gående lag om ekonomisk bojkott av Sydafrika och Namibia. Enligt denna lag skulle investeringar i, handel med och luftfart till Sydafrika och Namibia förbjudas. Även patent- eller licenssamarbete skulle förbjudas.

Motioner väckta i anslutning till propositionen

I motion 1984/85:164 av Bengt Westerberg m. fl. (fp) hemställs

1. att riksdagen beslutar att lagens 6 och 7 §§ skall upphöra att gälla i och med utgången av år 1990,

2. att riksdagen avslår förslaget om en alternativ dispensordning,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att om företags verksamhet genomgår en påtagligt snabb expansion på annat sätt än genom investeringar eller finansiell leasing eller att företagets personalpolitik förändras i negativ riktning detta bör vägas in vid beslut om dispenser,

4. att riksdagen i fråga om handläggningsordningen beslutar att företagens dispensansökningar för investeringar under kommande ettårsperiod skall inges senast den 1 maj,

5. att riksdagen avslår förslaget om 1 milj. kr. i bidrag till internationell upplysning,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av största möjliga offentlighet av handlingar kring tillämpningen av dispenslagstiftningen.

I motionens motiveringar anförts bl. a. att regeringen genom proposition 56 på två punkter mjukat upp den gällande lagen. I enlighet med Sydafrikakommitténs förslag vill motionärerna att det i lagen utsägs att dispensmöjligheten skall upphöra att gälla med utgången av år 1990. Vidare yrkas avslag på den särskilda dispensmöjlighet som föreslås för företag som åtar sig att inte utvidga sin verksamhet.

Under den tid som dispenser fortfarande skall medges, förordas en strängare prövning. Vidare vill motionärerna förskjuta den årliga prövningen av dispensansökningarna så att riksdagen i oktober – sedan regeringen prövat ansökningarna – får tillfälle att hålla en samlad Sydafrikadebatt på grundval av bl. a. dispensprövningen.

I fråga om det föreslagna anslaget för upplysningsändamål framförs att det knappast är troligt att ett begränsat bidrag till etablerade organisationer gör dessa mer benägna att utomlands informera om den svenska Sydafrikapolitiken. Bidragsförslaget avstyrks därför.

I motion 1984/85:165 av Lars Werner m. fl. (vpk) föreslås

1. att riksdagen beslutar att undantagsregeln om anskaffning och hyrning upp till 100 000 kr. per år i 2 § utgår,

2. att riksdagen beslutar att 8 §, särskilda åtaganden, utgår,

3. att riksdagen beslutar att en bestämmelse om ett stopp för dispenser från investeringsförbudet fr. o. m. 1990 införs i lagen,

4. att riksdagen beslutar att ett förbud mot import från Namibia införs i lagen,

5. att riksdagen beslutar att licenstväng för export av elektronik och teknologi inom kärnenergiområdet samt för import av frukt och livsmedel införs i lagen.

I motionen påpekas att regeringens riktiga analys av situationen i Sydafrika – apartheidsystemet, militariseringen av samhället, företagens medverkan, motståndskampen – borde ha utmynnat i en kraftig skärpning av lagen och inte endast i smärre utvidgningar och förslag som t. o. m. underlättar företagets investeringar. Motionärerna motsätter sig därför de inslag i lagförslaget som innebär en uppmjukning, nämligen regeln att

dispens ej krävs för investeringar under 100 000 kr., och förslaget i 8 § om särskilda åtaganden för företagen. De vill vidare – liksom motion 164 – att dispensmöjligheten skall upphöra 1990 och att detta skall framgå av lagen.

I motion 1984/85:166 av Carl Bildt m. fl. (m) hemställs

1. att riksdagen avslår det i proposition 1984/85:56 upprättade förslaget till lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia.

2. att riksdagen beslutar att avskaffa den nuvarande lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia (SFS 1979:487) fr. o. m. årsskiftet 1984-1985.

3. att riksdagen avslår punkterna 2.4.1, 2.4.4 och 2.4.6 i de i propositionen förordade riktlinjerna för den svenska Sydafrikapolitiken.

4. att riksdagen godkänner de i motionen förordade riktlinjerna för den svenska Sydafrikapolitiken.

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om ekonomiskt stöd för en demokratisk utveckling i Sydafrika.

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om åtgärder på idrottens, kulturens och vetenskapens område.

I motionen granskas Sydafrikapolitiken grundligt. Utifrån konstaterandet att det råder bred politisk enighet i Sverige kring avståndstagandet från apartheidsystemet ifrågasätter motionärerna på några punkter de metoder som regeringen valt. Erfarenheterna har visat att den svenska Sydafrikalagen inte förmått öka trycket på den sydafrikanska regimen, vilket inte heller var att vänta eftersom de svenska investeringarna är mindre än 1 % av de utländska investeringarna i landet. Inte heller har lagen som avsett blivit något exempel för andra länder. Det efterlyses en analys i propositionen av lagstiftningens möjligheter att uppfylla de uppsatta målen.

I motionen diskuteras också ensidiga sanktioners förenlighet med folkrätten. Det erinras om att det sedan gammalt är en huvudprincip i svensk utrikespolitik att vår medverkan i internationella sanktioner förutsätter ett beslut av FN:s säkerhetsråd. Sydafrikalagen strider mot denna huvudprincip. Det kan hävdas att vi indirekt ur folkrättslig synpunkt erkänner det rättfärdiga i sanktioner som stormakterna utan stöd i FN:s säkerhetsråd använder som led i sin utrikespolitik, heter det i motionen. Motionärerna vänder sig också mot uppfattningen att Sydafrika skulle vara ett så unikt fall att ett undantag från huvudlinjen kan motiveras. Det är ej rimligt att välja ut ett av alla de länder som bryter mot FN:s deklaration om de mänskliga fri- och rättigheterna och hävda att just det landet bör bli föremål för svenska åtgärder.

Motionärernas slutsats blir att Sydafrikalagen bör avskaffas eftersom den bryter mot den angivna huvudprincipen för svensk utrikespolitik. Därtill kommer att lagen har ytterst små förutsättningar att uppfylla de uppsatta målsättningarna.

Målet för Sveriges Sydafrikapolitik bör i stället vara att Sydafrika på fredlig väg avskaffar apartheidsystemet, att demokrati införs och att de mänskliga rättigheterna respekteras. Viktiga insatser kan göras i FN. Vårt arbete där bör bl. a. inriktas på att åstadkomma bindande beslut i säkerhetsrådet om påtryckningar mot Sydafrika.

Sverige kan vidare genom goda kontakter med grupper och enskilda i Sydafrika främja en demokratisk utveckling i landet. I denna strävan kan även de svenska företagen spela en positiv roll.

I motionen föreslås i detta syfte att en ny etisk kod för de svenska dotterföretagen utarbetas. Den bör ta sikte på att stödja de svartas utbildning och förbättra deras arbetsvillkor. Vidare bör Sveriges ekonomiska stöd till södra Afrika i större grad riktas direkt till de svarta i Sydafrika på sådant sätt att förutsättningarna för en fredlig omdaning av det sydafrikanska samhället ökar. I motionen lämnas närmare exempel på hur ett sådant stöd skulle kunna utformas. SIDA bör få i uppdrag att göra en snabbutredning av frågan, heter det i motionen.

Slutligen görs i motionstexten en detaljgranskning av det föreliggande lagförslaget. Motionärerna avstyrker förslaget om ett särskilt bidrag för informationsändamål. Man avstyrker även förslaget att statliga myndigheter nu skall avstå från upphandling med hänvisning till att en sådan åtgärd skulle stå i strid med andan i GATT. Vidare motsätter sig motionärerna övervägandena om en indragning av SAS flyglinje till Johannesburg.

Mot bakgrund av de folkrättsliga och andra invändningar som framförs mot lagförslaget begär motionärerna en lägrådsgranskning, bl. a. ur synpunkten att lagen får en viss extraterritoriell tillämpning. Motionärerna hänvisar i sammanhanget till av OECD år 1984 antagna regler riktade mot extraterritoriell lagstiftning.

I motion 1984/85:167 av Hans Göran Franck m. fl. (s) hemställs

1. att riksdagen beslutar om skärpta villkor och påföljd beträffande möjlighet till särskilda åtaganden enligt vad som i motionen anförts i fråga om 8 §,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts i motionen beträffande förslag om importförbud av varor från Namibia,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts i motionen beträffande upphörande av dispensgivningen vid utgången av år 1990,

4. att propositionen i övrigt bifalls.

I motionen – vilken beträffande Namibia ansluter till motion 961 – föreslås att tillämpningen av 8 § i den föreslagna lagen görs striktare. Motionärerna vill inte motsätta sig en möjlighet för företagen att företa investeringar utan dispensansökan men önskar att det särskilda åtagandet tidsbegränsas till ett år, att det sätts en övre beloppsgräns och att påföljden vid överträdelser särskilt anges i själva lagen.

Vidare knyter motionärerna an till kommitténs förslag att dispenssystemet bör upphöra med utgången av år 1990 och föreslår att ett uttalande av den innebörden görs.

I motion 1984/85:168 av Pär Granstedt m. fl. (c) hemställs

1. att riksdagen bifaller regeringens förslag om lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia, med undantag av 8 §.

2. att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till lag om förbud mot import från Namibia.

Även motion 168 motsätter sig den särskilda dispensordningen enligt 8 §. Det föreslagna systemet skulle kunna skapa gränsdragningsproblem och ge upphov till besvärliga diskussioner eftersom prövningen av investeringarna endast kan ske i efterhand.

Motionen föreslår även förbud mot import från Namibia och hänvisar därvid till Namibiadekretet.

Utskottet

Situationen i Sydafrika och Namibia

I propositionen och kommittébetänkandet ges en beskrivning av situationen i Sydafrika som utskottet i allt väsentligt delar. Apartheidpolitiken består även om den i viss utsträckning har bytt ansikte. Några reformer inom arbetslivet, påskyndade av en pågående modernisering av det sydafrikanska näringslivet, har beskrivits som en uppmjukning av systemet. Hemlandspolitiken, som är apartheidpolitikens kärna och vars yttersta syfte är att geografiskt skilja de svarta från de vita samtidigt som den svarta arbetskraften förväntas stå kvar till de vitas förfogande, genomförs emellertid med hårdhet och konsekvens. En omfattande säkerhetslagstiftning att tillgripas vid behov har satt effektiva maktmedel i händerna på de styrande. Även de utlandsägda företagen är underkastade denna särskilda lagstiftning. Nyligen har en ny konstitution beslutats varigenom de tre minoritetsgrupperna i Sydafrika får var sin kammare i parlamentet; en för vita, en för indier och en för färgade. De vita är garanterade egen majoritet, de svarta står helt utanför Sydafrikas parlament.

Under höstmånaderna har våldet och oron i Sydafrika fortsatt. Omfattande demonstrationer har ägt rum bl. a. mot parlamentsvalen, mot rasåtskillnaden i undervisningen, mot hyreshöjningarna och mot kommunala avgiftshöjningar som särskilt drabbar de svarta. Polis och militär har gjort massiva ingripanden bl. a. i området Vaal utanför Johannesburg. Enligt officiella uppgifter dödades 80 personer där under oroligheterna och drygt 350 personer skall ha fängslats.

I Transvaal organiserade de svarta arbetarna i november en omfattande arbetsvägran (stay away), vilket ledde till flera dödsoffer och avskedanden

och vräkningar av 6 000 statligt anställda arbetare. Sammanlagt torde mer än 1 000 personer ha fängslats under den gångna hösten. Även från regeringshåll har medgivits att läget är allvarigare än under Sowetoupprorets år 1976.

Sydafrikas olagliga kontroll över Namibia fortsätter. Sedan flera år förs överläggningar om Namibias framtid på grundval av säkerhetsrådets resolution nr 435 (Namibiaplanen). Sydafrika har framgångsrikt lyckats förhålla genomförandet av planen. Den utveckling som under det gångna året ägt rum i Sydafrikas förhållande till bl. a. Moçambique och Angola har inte fört Namibiafrågan närmare sin lösning.

Sydafrikalagen

Under vårsessionen 1980 beslutade riksdagen på förslag av utrikesutskottet, dels att en genomgång skulle göras av erfarenheterna av den då ettåriga Sydafrikalagen, dels att en kartläggning skulle ske av möjligheterna för Sverige att vidta åtgärder även på andra områden (UU 1979/80:27).

Riksdagens beslut ledde till att regeringen tillsatte en utredning, vars betänkande Svensk Sydafrikapolitik (SOU 1984:52) ligger till grund för den föreliggande propositionen 1984/85:56.

Genom propositionen föreslås att riksdagen antar en ny lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia. Den nya lagen innehåller vissa skärpningar i förhållande till gällande lag. Finansiell leasing, som är ett sätt att kringgå investeringsförbudet, förbjuds. Vidare föreslås förbud för svenska juridiska personer att ge lån till sydafrikanska staten. Svenska dotterföretag åläggs skyldighet att redovisa löner och anställningsvillkor för sina anställda. Uppgiftsskyldighet föreskrivs även vid indirekta företagsförvärv och vid överlåtelser av patent och tillverkningsrätter. Regeringen har emellertid inte ansett det praktiskt möjligt att reglera tekniköverföringen innan en kartläggning av förhållandena gjorts.

Dispenssystemet förändras i viss mån. Det föreslås att dotterföretagen skall få anskaffa tillgångar eller hyra egendom till ett värde av 100 000 kr. årligen utan ansökan. Vidare skall dispensansökan endast inges en gång per år. En nyhet är att regeringen kan medge ett företag rätt tills vidare att göra vissa ersättnings- och sociala investeringar m. m. på villkor att företaget gör ett särskilt åtagande att se till att investeringarna inte leder till en utvidgning av verksamheten.

I de motioner som väckts i anledning av propositionen föreslås å ena sidan att lagen och Sveriges Sydafrikapolitik skärps ytterligare, å den andra att lagen upphävs och Sydafrikapolitiken ges en annan inriktning.

Utskottet avser att först behandla de yrkanden som tar sikte på själva lagen och övergår sedan till övriga inslag i vår Sydafrikapolitik.

I motion 166 föreslås i yrkande 1 att det i propositionen upprättade lagförslaget avslås och i yrkande 2 att riksdagen beslutar avskaffa den nu gällande lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia.

Utskottet vill i anledning härav anföra följande. När Sydafrikalagen tillkom prövades dess bestämmelser noga ur folkrättslig synpunkt först av dåvarande Sydafrikakommittén (SOU 1978:53) och därefter av lagrådet (prop. 1978/79:196). Slutsatsen blev att varken FN-stadgan eller folkrätten i övrigt uttryckligen hindrar något land att vidta åtgärder av det slag det är fråga om här.

Den svenska principen att inte delta i sanktioner som saknar stöd i säkerhetsrådsbeslut är inget folkrättsligt åliggande utan uttryck för en självvald utrikespolitik. Statsmakterna har ansett att Sydafrika är ett särfall som kan motivera exceptionella åtgärder av det slag som Sydafrikalagen utgör. De förändringar som föreslås i lagen medför enligt regeringens bedömning inte att lagens förenlighet med folkrätten ändras. Inte heller frångås de grundläggande principerna för den gällande lagens uppbyggnad. Regeringen har därför inte ansett behov föreligga av en förnyad lagrådsgranskning. Utskottet delar denna bedömning.

I fråga om Sydafrikalagens förenlighet med de OECD-regler som nämns i motion 166 vill utskottet hänvisa till näringsutskottets yttrande.

Det finns skäl att beklaga att den svenska lagen ännu inte vunnit efterföljd i andra länders lagstiftning. Utskottet vill emellertid inte därav dra slutsatsen att den svenska lagen bör avskaffas. I stället kan det finnas anledning att ytterligare intensifiera den utåtriktade informationen om lagen, vilken ju hittills inte varit i kraft mer än några år. Särskilda medel föreslås för detta ändamål. Genom de kompletteringar av lagen som nu föreslås, bl. a. avseende leasing, blir lagen dessutom effektivare och därmed mer trovärdig.

Investeringslagen är enligt utskottets mening att betrakta som ett av flera svenska bidrag till den internationella isoleringen av Sydafrika. Den är ett politiskt uttryck för vår inställning. Andra länder har valt delvis andra metoder för att uppnå sitt syfte.

Mellan de nordiska länderna pågår ett nära samråd om Sydafrikapolitiken. I Norge utfärdas sedan år 1976 inga valutalicenser för investeringar i Sydafrika. Inte heller bedrivs någon form av statlig exportfrämjande verksamhet. Nyligen har en interdepartemental arbetsgrupp bl. a. föreslagit att det norska vapenexportreglementet skall utvidgas att omfatta förbud mot export av sådan utrustning till Sydafrika som även kan ha militär användning. Samma arbetsgrupp har föreslagit att frågan om försäljning av norsk olja utreds närmare. I praktiken sker inga leveranser av norsk olja f. n.

I Danmark finns en frivillig överenskommelse mellan företag och regeringen om att begränsa verksamheten i Sydafrika.

Även i Japan finns ett förbud mot utförsel av valuta för investeringar i Sydafrika.

I Holland har sedan lång tid förts en intensiv debatt om möjligheterna att begränsa de ekonomiska kontakterna med Sydafrika. Någon lagstiftning har inte kommit till stånd men frågans olika aspekter utreds.

I USA har kritiken mot apartheidpolitiken under de gångna månaderna

skärpts mycket kraftigt. Ett förslag om förbud mot kapitalexport till Sydafrika har antagits i representanthuset men fallit i senaten.

Det är Sveriges förhoppning att omvärldens politik mot Sydafrika också så småningom skall få påtagliga ekonomiska följder för de makthavande i landet. Såsom också framhålls bl. a. i motion 166 och motion 1983/84:1542 bör målet vara ett bindande beslut i FN:s säkerhetsråd om ekonomiska sanktioner. Utskottet utgår från att regeringen fortsatt verkar för ett sådant beslut. Det kan i sammanhanget nämnas att säkerhetsrådet i december 1984 utvidgade sitt beslut om förbud mot export av vapen till Sydafrika med en rekommendation till FN:s medlemsländer att inte importera vapen från Sydafrika.

Med hänvisning till det anförda avstyrks yrkandena 1 och 2 i motion 166.

I flera motioner föreslås skärpningar av det framlagda lagförslaget, särskilt vad gäller dispenssystemet. Motionerna 164 och 165 ansluter sig till Sydafrikakommitténs förslag att det i själva lagtexten (6 och 7 §§) bör utsägas att dispenssystemet skall upphöra med utgången av år 1990 medan det i motion 167 anføres att ett uttalande av riksdagen av denna innebörd vore till fyllest. Även i motion 1983/84:1541 från föregående års riksmöte hemställs att dispenssystemet avskaffas.

Som framgår av det föregående avser regeringen att i tid före år 1990 genomföra en förnyad översyn av den svenska Sydafrikapolitiken, inkl. Sydafrikalagen. Regeringen är därför av åsikten att dispenssystemet förut-sättningslöst bör provas i detta vidare sammanhang och att det inte redan nu bör fattas något beslut om dispenssystemets framtid.

Näringsutskottet delar i sitt yttrande denna åsikt. Om emellertid inga avgörande förändringar sker i det sydafrikanska samhället under de närmaste åren i riktning mot ett avskaffande av apartheid får en tidsbegränsning av dispensmöjligheten förnyad aktualitet, tillägger näringsutskottet.

Även utrikesutskottet är av uppfattningen att det inte nu bör fastställas någon tidsgräns för dispensgivningen. Det bör vara den kommande utredningens uppgift att belysa denna fråga, bl. a. med hänsyn till den fortsatta utvecklingen i Sydafrika.

Utskottet avstyrker med hänvisning härtill motion 1983/84:1541, yrkande 1 i motion 164, yrkande 3 i motion 165 och yrkande 3 i motion 167.

Motion 164, motion 165 och motion 168 vill även att det föreslagna förfarandet med befrielse från dispenskrav för de företag som gör ett särskilt åtagande enligt 8 § skall utgå ur lagen. Motiveringen är bl. a. att det särskilda åtagandet innebär en uppmjukning av lagen.

Som framgår av propositionen är syftet inte att åstadkomma en uppmjukning av bestämmelserna utan en förenkling av dem. Som skäl anges också att det skulle kunna te sig mera lockande för andra länder att följa Sveriges exempel, om lagen har ett smidigt dispensförfarande.

Utskottet noterar att regeringen uppställt strikta villkor för detta förfarande och att tillståndet att göra vissa investeringar utan förhandsprövning kan

dras in av regeringen på grunder som närmare anges i propositionen. Mot denna bakgrund är utskottet berett att förorda att konstruktionen med särskilda åtaganden prövas. Yrkande 2 i motion 164, yrkande 2 i motion 165 och yrkande 1 i motion 168 i vad avser 8 § avstyrks följaktligen.

I motion 167 föreslås att det särskilda åtagandet enligt 8 § förses med en ettårsgräns, att dispensmöjligheterna åsätts en beloppsgräns och att påföljden för överträdelsen särskilt anges i lagtexten.

Utskottet konstaterar – i likhet med näringsutskottet – att regeringen har möjlighet att till villkoren för det särskilda åtagandet enligt 8 § vid behov även uppsätta en tidsgräns.

Det finns enligt utskottets mening dock inte tillräckliga skäl för att därutöver skärpa lydelsen av 8 § på det sätt som föreslås i motion 167. Utskottet vill i sammanhanget erinra om den översyn av lagen regeringen avser genomföra. Därvid kommer även förfarandet enligt 8 § att kunna ses över. Yrkande 1 i motion 167 avstyrks med hänvisning härtill.

Vid sidan av det särskilda förfarandet enligt 8 § föreslår regeringen att investeringar och leasing upp till ett belopp av 100 000 kr. årligen får göras utan föregående ansökan eller tillstånd. Motion 165 motsätter sig detta.

Syftet med denna beloppsgräns är att göra tillämpningen av lagen så enkel som möjligt. Gränsen är så lågt satt att det i praktiken endast torde kunna röra sig om mindre anskaffningar såsom möbler och enkla redskap som inte påverkar verksamhetens omfattning. Utskottet finner regeringens förslag rimligt och avstyrker därför yrkande 1 i motion 165.

I motion 164 finns ytterligare förslag till ändringar som berör propositionens dispensordning. Motionärerna hemställer i yrkande 3 att regeringen vid prövningen av dispensansökningar även bör ta hänsyn till om företaget expanderat på annat sätt än genom investeringar eller leasing eller om företagets personalpolitik försämrats.

Det är utskottets uppfattning att regeringen har att bedöma dispenser utifrån lagens bestämmelser om investeringsförbud och utifrån de möjligheter till undantag från denna huvudregel som finns. Utskottet utgår från att denna bedömning liksom hittills kommer att förbli strikt och att olika omständigheter kan vägas in i en helhetsbedömning. Som näringsutskottet påpekat sägs i propositionen bl. a. att förändringar i negativ riktning av personalpolitiken bör inverka negativt på företagets möjligheter att få en dispensansökan beviljad. Utskottet är emellertid inte berett att föreslå nya kriterier, som delvis berör andra förhållanden än själva investeringsverksamheten. Yrkande 3 i motionen avstyrks därför.

I yrkande 4 hemställs att tidpunkten för inlämnande av dispensansökningar skall förskjutas från den 31 december till den 1 maj påföljande år så att riksdagen varje höst kan hålla en samlad Sydafrikadebatt. Detta är enligt utskottets mening i första hand en praktisk fråga som bör få avgöras av regeringen med hänsyn till vad huvudsyftet med den samlade ansökningsom-

gången är. Utskottet finner inte anledning att uttala sig i frågan och avstyrker därför yrkande 4 i motionen.

I samma motions yrkande 6 hemställs om största möjliga offentlighet för handlingar som har att göra med tillämpningen av dispensreglerna.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det är angeläget att Sveriges åtgärder mot Sydafrika, vari investeringsförbudslagen ingår, omges med sådan öppenhet att en sakkunnig och inträngande debatt kan föras. Utskottet utgår från att regeringen och de myndigheter som har att tillämpa Sydafrikalagen så långt det är möjligt offentliggör det material som de grundar sina beslut på. Yrkande 6 i motionen föreslås därmed vara besvarat.

Genom den föreliggande propositionen och vad utskottet anfört om förslagen i den torde syftet med yrkande 3 i motion 1983/84:2202 angående en skärpning av Sydafrikalagen vara tillgodosett. Yrkandet får därmed anses besvarat.

I detta sammanhang vill utskottet också behandla de två yrkanden i motionerna 164 och motion 166 i vilka föreslås avslag på det särskilda bidrag om 1 milj. kr. som upptas för information om svensk Sydafrikapolitik.

Utskottet, som finner det angeläget med internationell opinionsbildning mot rasåtskillnadspolitik, har ingen invändning mot att ett belopp av förslagen storlek avsätts i budgetpropositionen för information utomlands om Sydafrikalagen och den svenska Sydafrikapolitiken.

Yrkande 5 i motion 164 och ifrågavarande del av yrkande 3 i motion 166 avstyrks med hänvisning till det anförda.

Till följd av utskottets ställningstagande till det i propositionen framlagda lagförslaget får utskottet anse yrkande 4 i motion 167 besvarat. Lagen bör träda i kraft den 1 april 1985.

Överväganden om andra inslag i Sveriges Sydafrikapolitik

Vid sidan av förändringarna i själva lagen föreslås i propositionen ett antal andra åtgärder och nya inslag i Sveriges Sydafrikapolitik. En ny utredning skall i god tid före år 1990 förutsättningslöst studera den svenska Sydafrikapolitiken. Sverige bör också fortsätta att verka för ett bindande oljeembargo mot Sydafrika. Det svenska förbudet mot export av vapen till Sydafrika bör utvidgas att omfatta även viss datautrustning, terränggående fordon och drivmedel avsedda för sydafrikanska militära eller polisiära myndigheter. Vidare bör frågan om nedläggning av SAS flyglinje till Johannesburg diskuteras med övriga skandinaviska länder. Som ytterligare led i isoleringspolitiken föreslås att myndigheters och institutioners upphandling från Sydafrika begränsas. Dessa bör även i övrigt nedbringa sina kontakter med Sydafrika till ett nödvändigt minimum. Sydafrikanska låneansökningar i IMF bör granskas kritiskt av den nordiske representanten.

Propositionens förslag i dessa avseenden möts inte av invändningar i de föreliggande motionerna utom på två punkter. I motion 166 hemställs att

förslaget att myndigheter och statliga institutioner bör avstå från upphandling i Sydafrika inte skall bifallas av riksdagen med motiveringen att förslaget strider mot andan i GATT.

Regeringens förslag innebär inte något brott mot GATT eller andra åtaganden. Även med iakttagande av internationella regler finns det möjlighet för statliga organ att avstå från upphandling i Sydafrika. Regeringens rekommendation avser endast ett tillvaratagande av denna handlingsfrihet och bör därför enligt utskottets mening kunna tillstyrkas. Till följd härav avstyrks yrkande 3 i motion 166 i vad avser upphandling.

I samma motion föreslås vidare att riksdagen avslår förslaget att regeringen med de danska och norska regeringarna skall överväga nedläggning av SAS flyglinje till Johannesburg. SAS bör självt på kommersiella grunder avgöra flyglinjernas sträckning, heter det i motionen.

En nedläggning av SAS flyglinje har diskuterats i olika sammanhang ett flertal gånger. Sydafrikakommittén belyser i sitt betänkande några av frågans aspekter. Den konstaterar bl. a. att inga internationella åtaganden hindrar en nedläggning av linjen.

Utskottet finner det motiverat att regeringen tar kontakt med de norska och danska regeringarna i ärendet för att utröna vilka förutsättningar som kan föreligga för en nedläggning av denna förbindelse. Yrkande 3 i motion 166 avstyrks i vad avser SAS flygförbindelse.

I några yrkanden föreslås att regeringen beslutar om ytterligare och längre gående åtgärder mot Sydafrika än vad propositionen innebär. I motion 964 hemställs om en utredning rörande eventuell inblandning av svenskägda företag i sydafrikanska militära säkerhetsåtgärder. I motionstexten hänvisas till en år 1980 genomförd lagstiftning i Sydafrika, den s. k. National Key Points Act, enligt vilken sydafrikanska regeringen kan förklara ett område eller en industrianläggning vara av betydelse för den inre säkerheten i landet.

I kraft av lagen kan ett företag åläggas att på egen bekostnad vidta vissa säkerhetsåtgärder. Enligt motionärerna kan det inte uteslutas att svenska företag kan tvingas delta i lagens tillämpning, vilket skulle stå i strid med den svenska Sydafrikapolitiken. En utredning skulle kunna klarlägga i vilken utsträckning svenska företag är inblandade i detta system, anser motionärerna.

En utförlig redovisning av National Key Points Act finns i Sydafrikakommitténs betänkande. Lagen berörs även i propositionen. Som framgår därav förbjuder lagen all information om dess tillämpning. Det skulle av detta skäl ställa sig mycket svårt att genomföra den begärda utredningen.

Utskottet finner det därför inte meningsfullt att ålägga regeringen att verkställa en sådan utredning. Det finns heller inget som direkt tyder på att svenskägda dotterbolag ålagts att delta i lagens tillämpning. Samtidigt ser utskottet emellertid med allvar redan på möjligheten att svenskägda företag kan tänkas tvingas till deltagande i denna typ av säkerhetsåtgärder. Utskottet utgår från att regeringen begagnar sig av de vägar som kan stå till buds för att

bringa ytterligare klarhet i förhållandet. Motionen får därmed anses besvarad.

I sammanhanget vill utskottet också behandla motion 1983/84:962, i vilken föreslås att regeringen utarbetar en särskild förteckning över materiel som är användbar för militärt bruk och för vilken lagen om förbud mot krigsmaterielexport skall tillämpas vid export till Sydafrika.

Utskottet har i betänkande UU 1982/83:24 ingående behandlat ett motsvarande yrkande. Det konstaterades däri att det torde vara förenat med principiella och praktiska svårigheter att utarbeta en förteckning som går utöver säkerhetsrådets vapenembargo och de generella svenska reglerna om vapenexport. Frågan har studerats av Sydafrikakommittén som även den funnit att det av principiella och praktiska skäl är svårt att genomföra någon omfattande utvidgning av förbudet till varor som kan ha militär användning. Kommittén har därför stannat vid att föreslå att vapenexportförbudet skall utsträckas till datautrustning, terränggående fordon och drivmedel. Regeringens förslag överensstämmer med kommitténs på denna punkt. Med hänsyn till att den angelägna fråga som väcks i motionen redan övervägts av regeringen och att syftet med motionen delvis blivit uppfyllt, får utskottet föreslå att motion 962 anses besvarad.

Flera motioner vill uppnå en nedskärning eller ett förbud avseende handel med Sydafrika och Namibia. Motion 1983/84:2202 föreslår i yrkande 1 en begränsning av importen från Sydafrika enligt ett förslag från Svenska ekumeniska nämnden. Detta förslag går ut på att licenstväng till en början införs på betydande importvaror såsom frukt och vissa metaller. Vidare bör den landstingskommunala kompetensen vidgas så att kommunala bojkottaktioner blir möjliga.

I motion 165, yrkande 5, föreslås likaledes en begränsning av handeln med Sydafrika i form av licenstväng för export av elektronik och teknologi inom kärnkraftsområdet och för import av frukt och livsmedel.

Också motion 1983/84:963 tar upp handeln med Sydafrika och föreslår i yrkande 1 att regeringen undersöker möjligheterna att få till stånd ett effektivt oljeembargo mot Sydafrika och i yrkande 2 att regeringen utreder frågan om ensidiga svenska åtgärder på oljeområdet.

Längst i kravet på handelssanktioner går motion 2202, som i yrkande 2 föreslår att Sydafrikalagen ersätts med en ny lag som bl. a. skulle innebära ett totalt förbud mot handel med Sydafrika.

Utskottet vill med anledning av motionsyrkandena på handelsområdet anföra följande. Regeringens och riksdagens inställning är sedan en lång följd av år att sanktioner på handelsområdet måste föregås av ett bindande beslut i FN:s säkerhetsråd, eftersom endast ett sådant beslut kan häva de åtaganden som gjorts enligt GATT. Reglerna i GATT om icke-diskriminering gäller även för enstaka varor och för licenstväng av det slag som förordas i motion 165. Vid export av utrustning för kärnteknisk verksamhet gäller, som framgår av näringsutskottets yttrande, generellt strikta regler.

Sydafrikakommittén och regeringen har i den föreliggande propositionen gjort en förnyad genomgång av GATT-reglerna på detta område och inte funnit anledning att ändra den hittills gällande svenska ståndpunkten.

Vad gäller förslaget att utvidga den landstingskommunala kompetensen vill utskottet hänvisa till vad som i denna fråga anfördes i betänkande UU 1981/82:22, nämligen dels att det finns GATT-regler på området, dels att det skulle kunna uppstå en besvärande situation om en kommun fattade beslut om bojkottaktioner som inte överensstämde med den utrikespolitiska linje regeringen intog. Frågan om att vidga den kommunala kompetensen för att möjliggöra solidaritetsyttringar kommer f. ö. att belysas av beredningen för ökad samverkan mellan stat och kommun (Dir. 1983:30), som beräknas avge ett betänkande under år 1985.

Utskottet är självfallet fortfarande av åsikten att Sverige i FN aktivt bör verka för bindande beslut av säkerhetsrådet om handelssanktioner mot Sydafrika, bl. a. på oljeområdet.

Frågan om andra ekonomiska sanktioner mot Sydafrika än sådana som beslutats av säkerhetsrådet bör enligt utskottets mening hållas under fortsatt övervägande. I den tidigare nämnda norska arbetsgruppens nyligen avgivna rapport nämns bl. a. möjligheten till frivilliga internationella bojkottåtgärder, liksom möjligheten att reducera handelsutbytet på frivillig väg. Den utredning som före år 1990 skall se över den svenska Sydafrikapolitiken i dess helhet bör även kunna göra en förnyad genomgång av tänkbara metoder att åstadkomma en sådan begränsning av handel och annat ekonomiskt utbyte med Sydafrika och Namibia som inte strider mot internationella åtaganden.

Med hänvisning till det ovan anförda avstyrker utskottet de yrkanden som tar sikte på att nu genomföra ensidiga svenska bojkottaktioner på handelsområdet, dvs. yrkande 2 i motion 1983/84:963, yrkandena 1 och 2 i motion 1983/84:2202 och yrkande 5 i motion 165.

Yrkande 1 i motion 1983/84:963 och yrkande 2 i motion 1983/84:1542 får härmed anses besvarade.

Under detta avsnitt behandlas även de yrkanden i motion 166 som föreslår en delvis ny inriktning av den svenska Sydafrikapolitiken. I motionens yrkande 4 förordas riktlinjer som bl. a. omfattar ett fortsatt arbete i FN för bindande beslut i säkerhetsrådet. Samtidigt bör läggas vikt vid goda kontakter med grupper som arbetar för en demokratisk utveckling i landet. Motionärerna framför uppfattningen att en industrialisering och modernisering av Sydafrikas ekonomi skulle kunna vara ett stöd för den svarta majoritetens krav på avskaffande av apartheidsystemet. Även de svenska företagens närvaro i Sydafrika bör ses i detta ljus. I stället för att förbjudas att investera bör de svenska företagen i Sydafrika uppmanas att tillsammans med fackföreningarna utforma en ny Codex Ethicus för de svenska företagens verksamhet i Sydafrika.

I yrkande 6 i samma motion föreslås närmare kontakter med Sydafrika på kulturens och vetenskapens områden. Utbyte på dessa områden i enlighet

med Helsingforsandans är viktiga drivkrafter för påverkan. Om kontakter av detta slag i stället avbryts ökar det snarare den vita befolkningens uppslutning kring apartheidpolitiken, anser motionärerna.

Enligt utskottets mening är det självfallet värdefullt att de svenska företagen söker medverka till en demokratisering av arbetslivet. En ny etisk kod skulle kunna vara ett bidrag i denna strävan. Utskottet vill emellertid inte betrakta detta som ett alternativ till Sydafrikalagen och de övriga inslagen i vår Sydafrikapolitik. Till en liknande slutsats kommer också näringsutskottet i sitt yttrande.

Utskottet vill inte heller förorda närmare kulturella och vetenskapliga kontakter med Sydafrika. En sådan linje vore ett brott mot de internationella isoleringssträvanden som många länder, däribland vårt eget, ansluter sig till och skulle utåt sannolikt uppfattas så, att Sverige numera anser att Sydafrika är på rätt väg.

Det finns enligt utskottets bedömning beklagligtvis få tecken i den sydafrikanska verkligheten som tyder på att en "påverkans strategi" av det slag som skisseras i motionen kommer att nå det avsedda syftet. Yrkandena 4 och 6 i motionen avstyrks med hänvisning till det anförda.

I motionens yrkande 5 fullföljs på biståndsområdet i viss mån den tankegång som ligger bakom yrkande 4. Det svenska stödet, som hittills mest gått till rörelser utanför Sydafrika, bör i större grad kanaliseras till mottagare inne i landet. Sålunda bör stipendier för högre utbildning av svarta övervägas och bistånd ges till medborgarrätts-, kyrkliga och fackliga organisationer som stöder de svarta. Även medicinsk och annan humanitär hjälp bör komma i fråga. SIDA bör ges i uppdrag att snabbutreda hur ett sådant stöd skulle kunna utformas.

Som framgår bl. a. av utskottets årliga biståndsbetänkanden (senast UU 1983/84:15) är det svenska stödet till Södra Afrika och till apartheidpolitikens offer mycket omfattande. I innevarande års budget har 160 milj. kr. avsatts för humanitärt bistånd i södra Afrika. Hälften därav går till befrielseförelserna och återstoden kanaliseras via svenska och internationella enskilda organisationer samt olika FN-organ.

Stöd till högre utbildning för icke-vita vid sydafrikanska högskolor eller utomlands är ett väsentligt inslag i detta bistånd. Även andra typer av stöd för en demokratisk utveckling lämnas via organisationer inom och utom Sydafrika. Av uppenbara skäl är det ofta svårt att nå de grupper som vi gärna vill nå. Det kan enligt utskottets mening finnas anledning för regeringen och SIDA att såsom föreslås i motion 166 ytterligare uppmärksamma möjligheter till insatser till förmån för svarta och färgade inne i Sydafrika. Något behov av en särskild utredning torde emellertid inte föreligga.

Yrkande 5 i motionen avstyrks följaktligen.

Namibia

Såväl FN:s generalförsamling som säkerhetsrådet har upprepade gånger fastställt att Sydafrikas närvaro i Namibia är olaglig. Medlemsstaterna i FN har uppmanats undvika sådana förbindelser med Sydafrika som skulle kunna innebära ett erkännande av Sydafrikas överhöghet i Namibia. Medlemsländerna har också uppmanats påverka sina privata företag att inte investera i eller skaffa koncessioner i Namibia.

Sverige har uppfyllt dessa rekommendationer. Såvitt Sydafrikakommittén kunde utröna finns inga privata svenska investeringar inom produktionen i Namibia. Därtill kommer att den svenska Sydafrikalagen omfattar även Namibia.

Det s. k. Namibiadekretet av år 1974, som utförligt beskrivs i kommittébetänkandet och propositionen, syftar till att skydda Namibias naturtillgångar från att exploateras. Detta skydd omfattar enligt dekretet även utförsel av naturresurser.

Dekretet är enligt svensk uppfattning inte juridiskt bindande för FN:s medlemsstater så länge säkerhetsrådet inte fattat ett beslut av samma innebörd. Sverige har emellertid i FN uttalat stöd för dekretet.

I fem av de föreliggande motionerna berörs Namibia. Motion 1983/84:961 föreslår i yrkande 1 att lagstiftning framläggs som förbjuder all import och medverkan vid exploatering m. m. av Namibias naturresurser enligt Namibiadekretet. Innebörden av yrkandet är att Namibiadekretet bör bli svensk lag. Motionerna 165, 167 och 168 föreslår att import från Namibia förbjuds och motion 1983/84:1542 att all handel med Namibia förbjuds.

Möjligheten att i Sverige lagstifta om åtgärder som svarar mot Namibiadekretet har övervägts av Sydafrikakommittén som emellertid funnit att sådan lagstiftning skulle stöta på stora juridiska och praktiska problem. Det är också av betydelse i sammanhanget att Sverige i huvudsak uppfyller dekretet, bl. a. genom Sydafrikalagen.

Namibia är inte medlem av GATT. Ett förbud mot import eller handel över huvud taget skulle därför inte formellt strida mot våra internationella åtaganden. Såväl kommittén som regeringen har emellertid kommit till slutsatsen att ett importförbud skulle ha mycket liten ekonomisk betydelse. Sveriges direktimport från Namibia är obetydlig. Större delen av Namibias utförsel går över Sydafrika och ännu mer skulle kunna ledas genom Sydafrika i händelse av restriktioner. Även näringsutskottet anser att ett förbud mot handel med Namibia skulle få begränsad ekonomisk betydelse och att förbudet med lätthet skulle kunna kringgå.

Med hänvisning till det anförda får utskottet avstyrka yrkande 1 i motion 1983/84:961, yrkande 1 i motion 1983/84:1542, yrkande 4 i motion 165, yrkande 2 i motion 167 och yrkande 2 i motion 168.

Vad gäller yrkande 2 i motion 1983/84:961 angående förberedelser för en svensk insats på gruvområdet i Namibia efter landets självständighet vill

utskottet hänvisa till att utrikesdepartementet och SIDA självfallet följer utvecklingen i Namibia och bl. a. har nära kontakter med SWAPO som redan mottar ett betydande svenskt bistånd. Det är naturligt att ett utvecklingssamarbete med Namibia fortsätter sedan landet blivit självständigt. Formerna härför och innehållet i ett framtida bistånd får då avgöras på sedvanligt sätt. Yrkande 2 i motion 1983/84:961 avstyrks med hänvisning härtill.

Skrivelsen

Utskottet har tagit del av den till riksdagen överlämnade redogörelsen för de svenska företagens verksamhet i Sydafrika och Namibia under år 1982.

Utskottet noterar att föredraganden bedömer efterlevnaden av lagen som god churu i något fall en investering som torde stå i strid med lagen gjorts.

Med proposition 1984/85:56 föreslås att företagen skall åläggas en vidare skyldighet att lämna uppgifter än den som nu gäller. Utskottet utgår från att även de nya uppgifter regeringen på detta sätt får del av kommer att ingå i kommande års redogörelser till riksdagen.

Med det anförda föreslår utskottet att riksdagen lägger regeringens skrivelse 1983/84:87 till handlingarna.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen avslår motion 1984/85:166, yrkande 2, angående avskaffande av den nuvarande lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia, res. 1 (m)
2. att riksdagen avslår motion 1983/84:1541, motion 1984/85:164, yrkande 1, motion 1984/85:165, yrkande 3, och motion 1984/85:167, yrkande 3, angående avskaffande av dispensreglerna m. m.,
3. att riksdagen avslår motion 1984/85:164, yrkande 2, motion 1984/85:165, yrkande 2, och motion 1984/85:168, yrkande 1, angående avskaffande av 8 § i lagförslaget,
4. att riksdagen avslår motion 1984/85:167, yrkande 1, angående viss förändring av 8 § i lagförslaget, res. 2 (vpk)
5. att riksdagen avslår motion 1984/85:165, yrkande 1, angående slopande av nedre beloppsgräns i dispensordningen.
6. att riksdagen avslår motion 1984/85:164, yrkande 4, angående tidpunkt för ingivande av dispensansökningar,
7. att riksdagen förklarar motion 1984/85:164, yrkande 6, besvarat med vad utskottet anförde angående offentlighet vid tillämpningen av dispensordningen, res. 1 (m)
8. att riksdagen avslår motion 1984/85:164, yrkande 3, angående nya kriterier för bedömning av dispensansökningar, s. y. 1 (fp)

9. att riksdagen förklarar motion 1983/84:2202, yrkande 3, besvarat med vad utskottet anfört angående viss skärpning av den gällande Sydafrikalagen. res. 1 (m)
10. att riksdagen, med avslag på motion 1984/85:166, yrkande 1, antar det med proposition 1984/85:56 framlagda förslaget till lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia, dock att denna lag skall träda i kraft den 1 april 1985. res. 1 (m)
11. att riksdagen avslår motion 1984/85:164, yrkande 5, och motion 1984/85:166, yrkande 3 i vad avser medel för information om Sydafrikapolitiken. res. 3 (m)
12. att riksdagen avslår motion 1984/85:166, yrkande 3 i vad avser upphandling, res. 4 (m)
13. att riksdagen avslår motion 1984/85:166, yrkande 3 i vad avser SAS flyglinje. res. 5 (m)
14. att riksdagen förklarar motion 1983/84:964 besvarad med vad utskottet anfört angående svenska företags deltagande i sydafrikansk säkerhetslagstiftning,
15. att riksdagen förklarar motion 1983/84:962 besvarad med vad utskottet anfört angående utvidgning av förbudet mot vapenexport till Sydafrika,
16. att riksdagen avslår motion 1983/84:963, yrkande 2, motion 1983/84:2202, yrkandena 1 och 2, och motion 1984/85:165, yrkande 5, angående ekonomiska sanktioner mot Sydafrika, res. 6 (vpk)
17. att riksdagen förklarar motion 1983/84:963, yrkande 1, och motion 1983/84:1542, yrkande 2, besvarade med vad utskottet anfört angående FN-sanktioner mot Sydafrika,
18. att riksdagen avslår motion 1984/85:166, yrkandena 4 och 6, angående nya riktlinjer för Sveriges Sydafrikapolitik, res. 7 (m)
19. att riksdagen avslår motion 1984/85:166, yrkande 5, angående en utredning om ekonomiskt stöd för en demokratisk utveckling i Sydafrika, res. 8 (m)
20. att riksdagen avslår motion 1983/84:961, yrkande 1, motion 1983/84:1542, yrkande 1, motion 1984/85:165, yrkande 4, motion 1984/85:167, yrkande 2, och motion 1984/85:168, yrkande 2, angående handeln med Namibia, res. 9 (vpk)
s. y. 2 (s)
21. att riksdagen avslår motion 1983/84:961, yrkande 2, angående insatser på gruvområdet i Namibia,
22. att riksdagen med besvarande av motion 1984/85:167, yrkande 4, godkänner de i propositionen förordade riktlinjerna för den svenska Sydafrikapolitiken,

23. att riksdagen lägger regeringens skrivelse 1983/84:87 om svenska företags verksamhet i Sydafrika och Namibia till handlingarna.

Stockholm den 17 januari 1985

På utrikesutskottets vägnar

STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Stig Alemyr (s), Sture Korpås (c), Sture Palm (s), Gunnel Jonäng (c), Sture Ericson (s), Margaretha af Ugglas (m), Axel Andersson (s), Sten Sture Paterson (m), Maj-Lis Lööw (s), Bengt Silfverstrand (s), Ivar Virgin (m), Rune Ångström (fp), Bertil Måbrink (vpk), Nils T. Svensson (s) och Inger Koch (m).

Reservationer

1. Sydafrikalagen

Margaretha af Ugglas, Sten Sture Paterson, Ivar Virgin och Inger Koch (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 21 börjar med "Utskottet vill" och på s. 24 slutar med "anses besvarat" bort ha följande lydelse:

Redan när den nu gällande Sydafrikalagen tillkom rådde oklarhet huruvida den då föreslagna lagen stod i samklang med vårt lands folkrättsliga åtagande.

Den lagrådsgranskning som genomfördes av proposition 1978/79:196 var omfattande, samtidigt som lagrådet på ett flertal punkter ej kunde enas.

Den nu föreslagna lagstiftningen utgör på ett flertal punkter en väsentlig utvidgning av 1979 års Sydafrikalag. Som framhålls i motion 166 sker detta samtidigt som internationella principer och internationell praxis bl. a. för internationell handel och extraterritoriell lagstiftning skärps bl. a. inom OECD och GATT. Utskottet vill även hänvisa till vad som i en avvikande mening till näringsutskottets yttrande anförts om effekten i tredje land av lagstiftningen. Det är beklagligt att lagrådet ej getts tillfälle att granska det upprättade lagförslaget.

Den nuvarande Sydafrikalagen syftar till att påverka den sydafrikanska raspolitiken och samhällsriktningen, genom att öka trycket på den sydafrikanska regimen. Samtidigt syftar lagen till att medverka till att andra stater inför liknande åtgärder gentemot Sydafrika.

Den utvärdering som Sydafrikakommittén redovisar i sitt betänkande (SOU 1984:52) visar att "En genomgång av de effekter som åstadkommits genom lagen ger sålunda vid handen att det eftersträfvade syftet med lagen

hittills endast i begränsad mån kunnat uppnås. Man kan inte hävda att det väsentliga målet, alltså att påverka den sydafrikanska regimen i riktning mot en avveckling av apartheidsystemet och att hjälpa de svarta till ett bättre liv i nämnvärd utsträckning främjats." Som framhålls i motion 166 har lagen ej heller fått någon konkret efterföljd i något annat land.

Då lagstiftningen förutom att den ej uppnått de uppsatta målen dessutom strider mot grundläggande principer i svensk utrikespolitik, vilka anger att det är FN:s säkerhetsråd som äger att fastställa förutsättningarna för och tillämpningen av tvångsåtgärder av det slag som finns i den nuvarande Sydafrikalagen och som föreslås skärpas i den nya lagen instämmer utskottet i de i motion 166 framförda yrkandena att 1979 års Sydafrikalag bör avskaffas och att det nu föreliggande lagförslaget bör avslås. Sverige skall i stället söka åstadkomma bindande beslut i FN:s säkerhetsråd om gemensamma åtgärder som kan innebära påtryckningar mot Sydafrika och markera sin beredskap att i enlighet med de grundläggande folkrättsliga principerna delta i av FN:s säkerhetsråd beslutade internationella sanktioner.

Till följd av utskottets ställningstagande till Sydafrikalagen och den föreliggande propositionen, vilket riksdagen som sin mening bör ge regeringen till känna, avslås de övriga motioner och motionsyrkanden som avser förändringar av propositionen, nämligen motion 1983/84:1541, yrkande 3 i motion 1983/84:2202, yrkandena 1, 2, 3, 4 och 6 i motion 164, yrkandena 1, 2 och 3 i motion 165, yrkandena 1 och 3 i motion 167 och yrkande 1 i motion 168.

dels att utskottets hemställan i mom. 1, 7, 9 och 10 bort ha följande lydelse:

1. att riksdagen med bifall till motion 166, yrkande 2, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför om avskaffande av den nuvarande lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia,
7. att riksdagen avslår motion 1984/85:164, yrkande 6, angående offentlighet vid tillämpningen av dispensordningen,
9. att riksdagen avslår motion 1983/84:2202, yrkande 3, angående viss skärpning av den gällande Sydafrikalagen,
10. att riksdagen med bifall till motion 1984/85:166, yrkande 1, avslår förslaget till lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia,

2. Tidsbegränsning av åtagandet enligt 8 §

Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 23 som börjar med "Utskottet konstaterar" och slutar med "hänvisning härtill" bort ha följande lydelse:

I likhet med näringsutskottet anser utskottet att det är väsentligt att fasta tidsgränser kan uppsättas för företag som utnyttjar det särskilda medgivan-

Rättelse: S. 36 punkt 16 står: med bifall till motion 1983/84:963, yrkande 2, motion 1983/84:2202, yrkandena 1 och 2, och motion 1984/85:165, yrkande 5 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför. Rättat till: som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet med anledning av motion 1983/84:963, yrkande 2, motion 1983/84:2202, yrkande 1 och 2, och motion 1984/85:165, yrkande 5 anför

det enligt 8 §. Lagtexten bör därför kompletteras så att det klart framgår att regeringen vid behov kan och bör tidsbegränsa medgivandet i varje enskilt fall.

Regeringen bör snarast förelägga riksdagen ett förslag av denna innebörd.

dels att utskottets hemställan i mom. 4 bort ha följande lydelse:

4. att riksdagen med bifall till motion 1984/85:167, yrkande 1, i vad avser tidsbegränsning och med avslag på yrkandets övriga delar som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om komplettering av 8 § i lagförslaget,

3. Medel för information om Sydafrikapolitiken

Margaretha af Ugglas, Sten Sture Paterson, Ivar Virgin och Inger Koch (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 24 som börjar med "Utskottet, som" och slutar med "det anförda" bort ha följande lydelse:

Som framgår av Sydafrikakommitténs betänkande har 1979 års Sydafrikalag ej uppnått de åsatta målsättningarna. En ny lagstiftning av denna innebörd är som utskottet tidigare framhållit ej påkallad, varför det enligt utskottets uppfattning ej finns anledning att avsätta 1 milj. kr. till de politiska partiernas m. fl. förfogande för information utomlands om den svenska Sydafrikalagen. De ifrågavarande motionsyrkandena tillstyrks följaktligen i detta avseende.

dels att utskottets hemställan i mom. 11 bort ha följande lydelse:

11. att riksdagen med bifall till motion 1984/85:164, yrkande 5, och motion 1984/85:166, yrkande 3 i ifrågavarande del, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om medel för information om Sydafrikapolitiken.

4. Statlig upphandling

Margaretha af Ugglas, Sten Sture Paterson, Ivar Virgin och Inger Koch (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 25 som börjar med "Regeringens förslag" och slutar med "avser upphandling" bort ha följande lydelse:

Det finns anledning att beakta det faktum att de i propositionen föreslagna åtgärderna ej står i samklang med de åtaganden Sverige gjort inom ramen för bl. a. GATT. Samtidigt har det ej påvisats hur de föreslagna åtgärderna kan påverka utvecklingen i Sydafrika i önskad riktning. Yrkande 3 i motion 166 tillstyrks därför i vad avser statlig upphandling.

dels att utskottets hemställan i mom. 12 bort ha följande lydelse:

12. att riksdagen med bifall till motion 1984/85:166, yrkande 3 i vad avser statlig upphandling, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om statlig upphandling.

5. SAS flygförbindelse

Margaretha af Ugglas, Sten Sture Paterson, Ivar Virgin och Inger Koch (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 25 som börjar med "En nedläggning" och slutar med "SAS flygförbindelse" bort ha följande lydelse:

Riksdagen skall inte detaljstyra SAS verksamhet. SAS skall på kommersiella grunder avgöra bl. a. sträckningen på företagets flyglinjer. Utskottet är därför inte berett att tillmötesgå förslaget om kontakter med de danska och norska regeringarna på denna punkt och ansluter sig därmed till ifrågavarande yrkande i motion 166.

dels att utskottets hemställan i mom. 13 bort ha följande lydelse:

13. att riksdagen med bifall till motion 1984/85:166, yrkande 3 i vad avser SAS flyglinje till Johannesburg, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört angående SAS flyglinje.

6. Ekonomiska sanktioner mot Sydafrika

Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 26 börjar med "Utskottet vill" och på s. 27 slutar med "motion 165" bort ha följande lydelse:

I det föregående har utskottet ställt sig bakom vissa förändringar av den gällande Sydafrikalagen. I ett par avseenden har Sveriges åtgärder mot regimen därmed skärpts.

Enligt utskottets mening finns det emellertid anledning att genom längre gående åtgärder ytterligare skärpa trycket mot de vita makthavarna. Åsikten att de sanktioner och påtryckningsåtgärder som olika länder hittills beslutat om inte fått avsedd verkan får inte leda till slutsatsen att Sydafrika är opåverkligt. Det finns i stället anledning att ta vara på den allt intensivare opinion mot regimen i Sydafrika som kommer till uttryck, även i länder som USA. I FN:s säkerhetsråd har nyligen nåtts enighet om att utvidga vapenembargot mot Sydafrika. I flera länder inom och utom Europa diskuteras andra påtryckningsmöjligheter, bl. a. på oljeområdet.

I Sydafrika hårdnar motståndet samtidigt som regimen reagerar med alltmer desperata åtgärder mot den svarta majoriteten.

I detta läge finns det skäl att intensifiera de ekonomiska påtryckningarna

mot Sydafrika. Detta kan inte ske utan att även handeln förr eller senare berörs. Det är genom handel och annat ekonomiskt utbyte med omvärlden som regimen har fått ekonomisk möjlighet att leva vidare. Det är genom handeln som andra länder – med eller mot sin vilja – ger stöd åt apartheidsystemet.

Hänvisningen till att det finns internationella åtaganden som inte får brytas är enligt utskottets mening inte ett i alla lägen fullt tillräckligt och odiskutabelt skäl. GATT:s regler om en fri världshandel syftar liksom annat internationellt samarbete ytterst till framåtskridande, välbefinnande och frihet för världens alla människor. Det kan inte ha varit avsikten att Sydafrikas vita förtryckare skall uppfatta GATT som en av sina pålitligaste bundsförvanter i en orättvis kamp för fortsatta privilegier.

Regeringen bör enligt utskottets mening ytterligare undersöka möjligheterna att i första hand få till stånd ett undantag från GATT:s generella regler så att åtgärder även på handelns område blir möjliga mot Sydafrika. Härför torde finnas en betydande internationell opinion, även bland GATT:s medlemsländer.

För egen del bör Sverige förbereda införandet av en lag om ekonomisk bojkott mot Sydafrika, i enlighet med det förslag som lämnas i motion 2202, och som återges nedan.

I väntan på att sådan lagstiftning genomförs bör Sverige kunna begränsa sin handel av vissa varor med Sydafrika. Det föreslås i motionerna 165 och 2202 att ett licenstväng till att börja med införs för vissa betydelsefulla importvaror såsom metaller och frukt och för export av kärnteknisk utrustning. Vidare föreslås att kommuner och landsting skall ges rätt att besluta om bojkott av sydafrikanska varor.

Utskottet finner dessa förslag rimliga. De skulle innebära att Sverige steg för steg ökar trycket mot Sydafrika parallellt med att vi i internationella sammanhang söker få till stånd mer allomfattande sanktioner mot Sydafrika.

Dessa svenska åtgärder bör även omfatta handel och transport av olja i enlighet med vad som föreslås i motion 963.

Utskottet får således tillstyrka yrkande 2 i motion 1983/84:963, yrkandena 1 och 2 i motion 1983/84:2202 och yrkande 5 i motion 165.

dels att utskottets hemställan i mom. 16 bort ha följande lydelse:

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet med anledning av motion 1983/84:963, yrkande 2, motion 1983/84:2202, yrkandena 1 och 2, och motion 1984/85:165, yrkande 5 anfört angående handeln med Sydafrika och angående lag om ekonomisk bojkott av Sydafrika enligt nedanstående förslag,

*Nuvarande lydelse***Lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia: Utfärdad den 7 juni 1979**

Enligt riksdagens beslut föreskrivs följande.

1§

Svensk juridisk person får inte

1. mot vederlag förvärva rörelse som drivs i Sydafrika eller Namibia eller del av sådan rörelse,

2. mot vederlag förvärva aktie eller andel i sydafrikanskt eller namibiskt företag eller obligation eller annan för den allmänna omsättningen avsedd skuldförbindelse som sådant företag utfärdat,

*Reservantens förslag***Lag om ekonomisk bojkott av Sydafrika och Namibia**

Härigenom föreskrivs följande.

1§

Svensk medborgare eller juridisk person får inte

1. själv eller genom utländskt dotterföretag driva eller förvärva rörelse eller del av rörelse i Sydafrika eller Namibia,

2. själv eller genom utländskt dotterföretag driva handel med varor eller tjänster helt eller delvis tillverkade i Sydafrika eller Namibia eller av helt eller delvis ägt dotterföretag till sydafrikanskt eller namibiskt företag. Ej heller får svensk medborgare eller juridisk person själv eller genom utländskt dotterföretag försälja eller medverka till försäljning av varor eller tjänster till Sydafrika eller Namibia,

3. själv eller genom utländskt dotterföretag genom patent, licenser eller annat sådant förfarande överföra eller bidra till att överföra teknologi eller teknologiskt kunnande till Sydafrika eller Namibia,

4. själv eller genom utländskt dotterföretag bedriva flygfart eller skeppsfart till Sydafrika eller Namibia,

5. själv eller genom utländskt dotterföretag förvärva aktie eller andel i sydafrikanskt eller namibiskt företag eller obligation eller annan för den allmänna omsättningen avsedd skuldförbindelse som sådant företag utfärdat,

Nuvarande lydelse

ge sådant företag tillskott av pengar eller annan egendom *som är avsedd att användas i dess verksamhet,*

ge sådant företag penninglån eller annan kredit *med en löptid över två år, eller*

ställa säkerhet för sådant företags skulder *med en löptid över fem år,*

3. genom handling eller underlåtenhet bidra till att åtgärd som anges i 1 eller 2 vidtas av utländskt dotterföretag,

4. genom handling eller underlåtenhet bidra till anskaffning av anläggningstillgångar i sydafrikanskt eller namibiskt dotterföretag.

Med dotterföretag avses juridisk person beträffande vilken svensk juridisk person direkt eller genom annan juridisk person på grund av aktie- eller andelsinnehav eller avtal har ett bestämmande inflytande och en betydande andel i resultatet av verksamheten.

2§

Svensk juridisk person som själv eller genom utländskt dotterföretag driver rörelse i Sydafrika eller Namibia skall årligen upprätta investeringsplan för denna rörelse med angivande av finansieringsmetoder. Regeringen bemyndigas att meddela närmare föreskrifter om sådan plan.

3§

Svensk juridisk person som själv eller genom utländskt dotterföretag

Reservantens förslag

ge sådant företag tillskott av pengar eller annan egendom,

ge sådant företag penninglån eller annan kredit, eller

ställa säkerhet för sådant företags skulder. *Vad som här sagts om sydafrikanskt eller namibiskt företag gäller också den sydafrikanska staten och dess myndigheter,*

6. genom handling eller underlåtenhet bidra till anskaffning av anläggningstillgångar i sydafrikanskt eller namibiskt dotterföretag.

Med dotterföretag avses juridisk person beträffande vilken svensk juridisk person direkt eller genom annan juridisk person på grund av aktie- eller andelsinnehav eller avtal har ett bestämmande inflytande och en betydande andel i resultatet av verksamheten. *Som dotterföretag räknas i denna lag också ombud eller så kallad bulvan.*

Nuvarande lydelse

driver rörelse i Sydafrika eller Namibia skall årligen till regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer redovisa hur verksamheten i dessa länder utvecklas. Redovisningen skall avse produktion, omsättning, antal anställda, företagna investeringar och andra sådana förhållanden som har betydelse för kontroll av efterlevnaden av denna lag. Regeringen bemyndigas att meddela närmare föreskrifter om sådan redovisning.

4§

Regeringen kan för visst fall medge undantag från 1§. Sådant undantag får dock endast avse sådan svensk juridisk person, som vid ikraftträdandet av denna lag själv eller genom utländskt dotterföretag driver rörelse i Sydafrika eller Namibia.

Medgivande får avse viss investering eller investeringar i visst företag under ett år. Undantag får inte göra det möjligt för sökanden att utvidga sin verksamhet i Sydafrika eller Namibia.

Medgivande får återkallas eller ändras om de uppgifter på vilka det grundats var oriktiga.

Reservantens förslag

2§

Regeringen kan för visst fall medge undantag från 1§. Sådant undantag får endast avse handel med befrielse rörelse eller fackförening som bekämpar rasförtrycket i Sydafrika och Sydafrikas makt över Namibia eller handel med område som står under sådan befrielse rörelsens kontroll om den sker med befrielse rörelsens uttryckliga samtycke.

Med befrielse rörelse eller fackförening avses här ANC, SWAPO och SACTU.

Medgivande skall återkallas om de uppgifter på vilka det grundats var oriktiga.

3§

Svensk medborgare eller juridisk person som själv eller genom utländskt dotterföretag nu driver rörelse i Sydafrika eller Namibia skall inom ett år från denna lags ikraftträdande ha avyttrat eller avvecklat egendomen eller verksamheten.

Nuvarande lydelse

Reservantens förslag

5§

Regeringen får utan hinder av 1§ medge svensk juridisk person, som före ikraftträdandet av denna lag har förbundit sig att inte utvidga sin verksamhet i Sydafrika eller Namibia, rätt tills vidare att ersätta utrangerad, avyttrad eller förlorad anläggnings-tillgång. Medgivandet får återkallas om verksamheten utvidgas eller eljest särskilda skäl föreligger.

6§

Den som bryter mot 1§ döms, om gärningen skett uppsåtligt, till böter eller fängelse i högst två år eller, om gärningen skett av grov oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall skall ej dömas till ansvar.

För anstiftan av eller medhjälp till brott mot 1§ döms ej till ansvar.

Den som underlåter att fullgöra skyldighet enligt 2 eller 3§ döms till böter.

7§

Svensk medborgare, vilken som företrädare för juridisk person har utom riket brutit mot 1§, döms efter denna lag och vid svensk domstol, även om 2 kap. 2 eller 3§ brottsbalken ej är tillämplig.

8§

Utbyte av brott enligt denna lag skall förklaras förverkat, om det ej är uppenbart obilligt.

Egendom som använts såsom hjälpmedel vid brott enligt denna lag kan förklaras förverkad, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligger.

4§

Den som bryter mot 1 eller 3§ döms, om gärningen skett uppsåtligt, till fängelse i högst två år eller, om gärningen skett av grov oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst tolv månader. I ringa fall döms till böter.

För anstiftan till eller medhjälp till brott mot lagen döms till fängelse i högst två år.

Den som, för att medges undantag enligt 2§, lämnar oriktig uppgift döms till fängelse i högst ett år.

5§

Svensk medborgare, vilken som företrädare för juridisk person har utom riket brutit mot 1§, döms efter denna lag och vid svensk domstol, även om 2 kap. 2 eller 3§ brottsbalken ej är tillämplig.

6§

Utbyte av brott enligt denna lag skall förklaras förverkat.

Egendom som använts såsom hjälpmedel vid brott enligt denna lag kan förklaras förverkad, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligger.

Nuvarande lydelse

Detsamma gäller egendom med vilken tagits befattning som utgör brott enligt denna lag. I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat.

9§

Åtal för brott enligt denna lag får väckas endast efter förordnande av regeringen eller den regeringen be-
myndigar.

Reservantens förslag

Detsamma gäller egendom med vilken tagits befattning som utgör brott enligt denna lag. I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat.

7§

Åtal för brott enligt denna lag får väckas endast efter förordnande av regeringen eller den regeringen be-
myndigar.

7. Riktlinjer för Sveriges Sydafrikapolitik

Margaretha af Ugglas, Sten Sture Paterson, Ivar Virgin och Inger Koch
(alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 28 som börjar med "Enligt utskottets" och slutar med "det anförda" bort ha följande lydelse:

Svenska företags närvaro i Sydafrika motiveras av affärsmässiga skäl. Totalt kan ca 20 000 sydafrikaner därmed sägas vara helt beroende för sitt uppehälle av de svenskägda företagen.

Ett avskaffande av den s. k. Sydafrikalagen bör ske i samband med att det svenska näringslivet, tillsammans med de fackliga organisationerna, utformar en ny Codex Ethicus för de svenska företagens verksamhet i Sydafrika. Denna nya Codex Ethicus skall utgå från likställighet oavsett ras och bör bl. a. ta sikte på att de svenska företagen skall stödja de svartas utbildning, respektera deras fackliga organisationer och förbättra deras anställningsvillkor. Den bör också innehålla förbud mot lån till sydafrikanska staten och dess myndigheter.

Det är enligt utskottets mening viktigt att uppmuntra kontakter på det vetenskapliga och kulturella planet, särskilt med enskilda personer och organisationer i Sydafrika vilka är kritiska till apartheidsystemet. Erfarenheten visar att kontakter av detta slag stärker den internationella opinionen för respekt för mänskliga fri- och rättigheter.

Det faktum att Sydafrikalagen ej påverkat utvecklingen i Sydafrika i gynnsam riktning gör det nödvändigt att Sverige försöker påverka situationen i Sydafrika efter delvis ändrade riktlinjer. Den i motion 1984/85:166 förordade strategin att direkt försöka påverka förhållandena i Sydafrika i gynnsam riktning är enligt utskottets uppfattning därvid en framkomlig väg. Denna strategi kan kombineras med andra delar av svensk Sydafrikapolitik.

dels att utskottets hemställan i mom. 18 bort ha följande lydelse:

18. att riksdagen med bifall till motion 1984/85:166, yrkandena 4 och 6, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört angående nya riktlinjer för Sveriges Sydafrikapolitik,

8. Stöd för en demokratisk utveckling

Margaretha af Ugglas, Sten Sture Paterson, Ivar Virgin och Inger Koch (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 28 börjar med "Som framgår" och slutar med "avstyrks följaktligen" bort ha följande lydelse:

Sverige ger ett omfattande bistånd till länderna i södra Afrika. I dag ges ett bistånd på 160 miljoner till sydafrikanska befrielseströrelser, flyktinghjälp och stöd till apartheidpolitikens offer. Uppskattningsvis en fjärdedel av detta bistånd går till hjälp inom Sydafrikas gräns. Det begränsade stödet till olika ändamål i Sydafrika motiveras enligt utskottet att detta, i enlighet med vad som föreslås i motion 166, ökar.

Den sydafrikanska regeringens ekonomiska anslag till utbildning för den icke-vita befolkningen är ytterligt begränsat. Sverige bör ekonomiskt stödja högre utbildning. Detta stöd kan utgå t. ex. i form av stipendier för studier vid sydafrikanska högskolor eller för studier utomlands.

Sverige bör ge bistånd till apartheidpolitikens offer.

De svartas organisationer spelar en stor roll för omvandlingen av Sydafrika. Sverige bör därför ge de svartas organisationer ekonomiskt stöd. Stödet bör t. ex. utgå till medborgarrätts-, kyrkliga och fackliga organisationer.

Världskyrkorådet driver en rad angelägna projekt i Sydafrika. Sverige bör stödja dessa hjälpprogram.

Stora delar av den svarta befolkningen lider av undernäring och akut brist på sjukvård. Sverige bör undersöka möjligheterna att ge medicinsk och humanitär hjälp åt den svarta befolkningen i Sydafrika.

SIDA bör ges i uppdrag att snabbutreda hur stödet i enlighet med det sagda kan utformas för att nå bästa möjliga resultat.

dels att utskottets hemställan i mom. 19 bort ha följande lydelse:

19. att riksdagen med bifall till motion 1984/85:166, yrkande 5, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om ekonomiskt stöd för en demokratisk utveckling i Sydafrika,

9. Handeln med Namibia

Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 29 som börjar med "Möjligheten att" och slutar med "motion 168" bort ha följande lydelse:

Namibia är av Sydafrika ockuperat område. Sydafrikas överhöghet över Namibia upphävdes av FN för mer än 17 år sedan. Därefter har säkerhetsrådet och generalförsamlingen upprepade gånger slagit fast att Sydafrika inte har legal rätt till fortsatt kontroll över området.

Överhögheten över Namibia har enligt FN:s beslut i stället överlåtits på FN:s Namibiaråd. I det s.k. Nambiadekretet till skydd för Namibias naturtillgångar har FN fastslagit att utförsel från Namibia av landets resurser inte får ske utan Namibiarådets tillstånd. Namibia är inte medlem av GATT, och Sydafrika har enligt allmän uppfattning inte rättighet att företräda Namibia i GATT.

Det finns enligt utskottets mening således inga internationella regler som skulle hindra åtgärder på handelsområdet mot Namibia. Det kan tvärtom göras gällande att det finns ett internationellt åtagande – Nambiadekretet – som ålägger länderna att hindra utförsel av varor från Namibia. En tillämpning av Nambiadekretet är i denna mening inte ens att betrakta som en sanktion utan som tillämpning av internationell rätt på ett olagligt kontrollerat område.

Av flera skäl är det därför både möjligt och önskvärt att regeringen beslutar om ett förbud mot import av varor från Namibia. Utskottet får därför tillstyrka yrkande 1 i motion 961, yrkande 1 i motion 1542, yrkande 4 i motion 165, yrkande 2 i motion 167 och yrkande 2 i motion 168.

dels att utskottets hemställan i mom. 20 bort ha följande lydelse:

20. att riksdagen med bifall till motion 1983/84:961, yrkande 1, motion 1983/84:1542, yrkande 1, motion 1984/85:165, yrkande 4, motion 1984/85:167, yrkande 2, och motion 1984/85:168, yrkande 2, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört angående handeln med Namibia,

Särskilda yttranden

1. Ytterligare skärpning av Sveriges Sydafrikapolitik

Rune Ångström (fp) anför:

Liksom regeringen i proposition 1984/85:56 föreslår utrikesutskottet i sitt betänkande 1984/85:6 skärpningar i den nuvarande Sydafrikalagen. Folkpartiet finner detta positivt och noterar att Sydafrikakommitténs utredningsförslag i viktiga delar har utgjort underlag för dessa ställningstaganden. Folkpartiet anser också att det är av stort värde att största möjliga enighet

markeras i riksdagens behandling av detta ärende. Folkpartiet har därför avstått från att reservera sig på ett par punkter där utskottet inte kunnat bifalla våra motionskrav, och ett ytterligare skäl är att utskottet på samtliga dessa punkter i sin skrivning överlämnat ärendena till en kommande utredning som skall vara klar i god tid före den 31 december 1990. Detta innebär att motionskraven i ett senare skede kommer att beaktas.

På två punkter, dispensförfarandet och då det gäller den svenska aktiviteten internationellt för att utvidga handelssanktionerna mot Sydafrika, har dock utskottet på ett olyckligt sätt mjukat upp Sydafrikakommitténs förslag och folkpartiet finner det angeläget att markera åsiktsskillnad i dessa frågor.

Sydafrikakommittén föreslår i sitt betänkande att möjligheterna att få dispens skall tidsbegränsas till utgången av 1990. Företagen skulle på detta sätt få ett klart besked, att dispensmöjligheterna kommer att upphöra från den tidpunkten om inte väsentliga förändringar skett i Sydafrikas apartheidpolitik. Ett utarbetat lagförslag med den inriktningen skulle naturligtvis ha varit en kraftigare markering mot apartheid än att hänskjuta frågan till den aktuella utredningen.

Folkpartiet anser också att en fastare handläggning av dispensansökningarna än den som utskottet rekommenderar vore att föredra, liksom att kommerskollegiums och regeringens bedömning av motiven för dispenser väger in företagets hela situation, bl.a. om företagets personalpolitik genomgår förändringar i negativ riktning.

Beträffande handelssanktioner mot Sydafrika anför regeringen i sin proposition att våra överenskommelser inom GATT inte möjliggör bilaterala sanktionsåtgärder på handelsns område. Möjligheten finns dock för Sverige att som medlem i organisationen begära undantag från GATT för att vidta sanktioner mot Sydafrika. Även denna fråga har av utskottet överlämnats till den kommande utredningen, men folkpartiet anser att detta agerande obehindrat kunnat ske utan ett särskilt utredande.

2. Handeln med Sydafrika och Namibia

Maj-Lis Lööw (s) anför:

En väsentlig del av en skärpt Sydafrikapolitik saknas enligt min mening i proposition 1984/85:56 eftersom sanktioner i handeln berörs mycket marginellt.

Redan i remissyttrandena över Sydafrikakommitténs betänkande (SOU 1984:52) efterlystes från flera remissinstanser en bättre belysning av möjligheterna till ytterligare begränsning av handeln med Sydafrika och Namibia.

Ett importförbud från Namibia kan inte bara avfärdas med handelsns ringa omfattning och svårigheterna att kontrollera efterlevnaden. Inte heller kan kravet på en sanktionspolitik mot vissa sydafrikanska varor avvisas enbart med uttolkningen av våra åtaganden enligt GATT.

Det faktum att Sverige ansluter sig till frihandelsprincipen borde inte vara ett hinder för ett importstopp av moraliska skäl för åtminstone vissa varor som otvivelaktigt är producerade genom slavarbete och rasförtryck. Syftet med en sådan åtgärd skulle inte vara protektionistisk eftersom det inte handlar om att skydda inhemsk produktion. Det bör vara möjligt att utforma en sådan politik utan att Sverige överger GATT-avtalet eller i övrigt bryter mot traditionella utrikespolitiska grundprinciper. Om intentionerna i FN:s Namibiadekret kan förbigås genom att handeln leds genom Sydafrika är detta ytterligare ett skäl att överväga handelssanktioner riktade direkt mot Sydafrika.

Varken utredningen eller propositionen ger underlag för en tillfredsställande behandling av frågan om handelssanktioner i detta utskotts betänkande. Utskottet hänvisar till den nya utredning som förutskickas tämligen snart. Jag utgår från att den kraftiga opinionen i remissyttrandena beaktas i direktiven för denna utredning.

Näringsutskottets yttrande*Bilaga***1984/85:3 y****om förslag till lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia (prop. 1984/85:56)***Till utrikesutskottet*

Utrikesutskottet har berett näringsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1984/85:56 med förslag till lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia jämte motioner.

I propositionen föreslås att riksdagen skall

dels anta ett inom utrikesdepartementet upprättat förslag till lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia,

dels godkänna de riktlinjer för den svenska Sydafrikapolitiken som förordas i propositionen.

Fem motioner, 1984/85:164–168, har väckts med anledning av propositionen.

Företrädare för Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och för Sveriges industriförbund har – var grupp för sig – infört utskottet framfört synpunkter i ärendet. Från SAF:s sida har därvid överlämnats en skriftlig framställning. Likaledes har inför utskottet synpunkter lämnats av ombudsman Bengt Jakobsson, Svenska metallindustriarbetareförbundet. Vidare har upplysningar i ärendet inför utskottet lämnats av expeditions- och rättschefen vid utrikesdepartementets handelsavdelning Jörgen Holgersson och förhandlingschefen i industridepartementet Sten Niklasson.

Näringsutskottet behandlar i detta yttrande propositionen och motionerna till den del de gäller vissa övergripande frågor rörande lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia, möjligheterna till dispens från investeringsförbudet enligt nämnda lag samt handelssanktioner gentemot Sydafrika och Namibia. Härvid syftar utskottet till att mot bakgrund av målet för den svenska Sydafrikapolitiken i första hand bedöma vilka effekter vissa av de föreslagna åtgärderna kan få med avseende på de svenska företagens verksamhet. Utskottet har däremot ansett att frågan om de föreslagna lösningarnas effektivitet som medel i Sydafrikapolitiken i huvudsak faller utanför utskottets arbetsområde.

Lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia**Inledning**

Den nuvarande lagen (1979:487) om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia trädde i kraft den 1 juli 1979. Det primära syftet med lagen är

att genom en begränsning av svensk näringsverksamhet i Sydafrika och Namibia öka det politiska trycket på den sydafrikanska regimen för att på sikt en genomgripande samhällsförändring skall komma till stånd där. Lagstiftningen avser att förhindra nyetablering av företag i Sydafrika och Namibia liksom att hindra där redan etablerade svenska företag från att utvidga den verksamhet de bedrev i dessa länder vid tiden för lagens ikraftträdande. Regeringen kan medge undantag från investeringsförbudet. Någon garanterad rätt för företagen att företa ersättningsinvesteringar föreligger dock inte.

I proposition 1984/85:56 läggs fram förslag till en ny lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia. Den nya lagen är en vidareutveckling av den nuvarande Sydafrikalagen, vars huvuddrag i allt väsentligt har förts över till den nya lagen. Bland nyheterna i lagen är förbud för svenska juridiska personer att ge lån till sydafrikanska staten eller dess myndigheter och att ställa säkerhet för sydafrikanska statens eller dess myndigheters skulder. Det blir även förbjudet för svenska juridiska personer att bidra till att egendom hyrs av ett sydafrikanskt eller namibiskt dotterföretag genom s. k. finansiell leasing. Regeringen föreslås också få bemyndigande att införa förbud mot överlåtelse och upplåtelse av patent och tillverkningsrätter till ett sydafrikanskt eller namibiskt företag när så är påkallat med hänsyn till vissa omständigheter. Vidare föreslås att en möjlighet öppnas för företagen att efter regeringens medgivande tills vidare företa bl. a. ersättningsinvesteringar under förutsättning att företagen åtar sig att se till att detta inte leder till en utvidgning av verksamheten i Sydafrika och Namibia. Ett sådant medgivande skall kunna kompletteras med ytterligare villkor.

Motionerna är tre parti- eller kommittémotioner (m; fp; vpk) samt en motion av Hans Göran Franck m. fl. (s) och en motion av Pär Granstedt m. fl. (c). De kännetecknas av stor samstämmighet när det gäller synen på apartheidpolitiken och på målet för den svenska Sydafrikapolitiken. Om medlen går meningarna delvis isär. Den stora skiljelinjen går mellan moderata samlingspartiets uppfattning och den som kommer till uttryck i de övriga motionerna. Enligt moderata samlingspartiet bör de svenska företagens verksamhet i Sydafrika inte vara föremål för någon legal begränsning och Sydafrikalagen följaktligen avskaffas. I stället borde en uppförandekod för företagens verksamhet tillkomma. I de övriga motionerna stöds förbuds- begränsningslinjen och hävdas dessutom att regeringens förslag i vissa avseenden inte är tillräckligt långtgående. – I några av dessa motioner (s; c; vpk) föreslås också sanktioner på handelsområdet.

I detta avsnitt redovisar näringsutskottet först – under rubriken Övergripande frågor – bl. a. vissa synpunkter på principfrågan om tvång eller frivillighet som medel för företagspaverkan, en fråga som aktualiseras av motion 1984/85:166 (m), och på frågan om vissa effekter av lagen i tredje land. Därefter behandlas, i de delar som näringsutskottet funnit anledning att yttra sig om, regeringens förslag till ny Sydafrikalag jämte tillhörande motionsyrkanden.

Övergripande frågor

Effekter för svenskt näringsliv

I betänkandet (SOU 1984:52) Svensk Sydafrikapolitik redovisas (s. 89) vissa uppgifter rörande effekter på svensk export och sysselsättning av svenskägda företags verksamhet i Sydafrika. Omkring hälften av den totala svenska exporten av varor till Sydafrika beräknas utgöras av leveranser från svenska företag med dotterföretag i Sydafrika. En betydande del av denna export utgörs av leveranser inom koncernerna. Dessa s. k. internleveranser uppskattas av företagen sysselsätta drygt 1 000 personer i Sverige.

Mot denna bakgrund vill näringsutskottet inledningsvis framhålla att eventuella förändringar i de svenska företagens verksamhet i Sydafrika torde ha relativt begränsade effekter för svensk sysselsättning och ekonomi som helhet. Den svenska Sydafrikapolitiken är således i allt väsentligt en utrikespolitisk angelägenhet med förhållandevis begränsade näringspolitiska återverkningar. Det nu sagda utesluter inte, vilket också framhålls i propositionen (s. 23), att en fortsatt begränsning av svensk näringsverksamhet i Sydafrika kan få negativa – och, i enstaka fall, svårhanterade – effekter för företagen och deras anställda i Sverige. Särskilt kännbara kan följderna bli för de företag vilkas verksamhet är inriktad på leveranser till gruvindustrin och som för sin teknik- och produktutveckling har ett starkt intresse av närhet till den sydafrikanska marknaden. Den grundläggande principen måste emellertid enligt näringsutskottets mening vara att svenska näringspolitiska intressen inte skall tillmätas en överordnad vikt i det nu aktuella sammanhanget.

Uppförandekod för svenska företag i Sydafrika, m. m.

I motion 1984/85:166 (m) påyrkas både att regeringens förslag till ny Sydafrikalag skall avslås och att den nuvarande lagen skall avskaffas. Som främsta skäl anges att lagstiftningen strider mot den huvudprincip i svensk utrikespolitik enligt vilken Sveriges medverkan i internationella sanktioner förutsätter att beslut om sådana sanktioner har träffats av FN:s säkerhetsrad. Härtill kommer enligt motionärerna att lagen har ytterst små förutsättningar att uppfylla de uppsatta målen. Motionärerna preciserar hur en realistisk Sydafrikapolitik enligt deras mening bör utformas. I den skulle ingå en påverkansstrategi som bl. a. inbegriper att de svenska företagen fortsätter att verka i Sydafrika och genom sin närvaro övar inflytande på villkoren för de svarta och motarbetar rasåtskillnad mellan sina anställda. Enligt motionärerna bör Sydafrikalagen avskaffas i samband med att det svenska näringslivet tillsammans med de fackliga organisationerna antar en ny uppförandekod, en Codex Ethicus, för de svenska företagens verksamhet i Sydafrika. Koden skulle utgå från likställighet oavsett ras och borde bl. a. ta sikte på att de svenska företagen skall stödja de svartas utbildning, respektera deras

fackliga organisationer och förbättra deras anställningsvillkor. Den föreslås också innehålla förbud om lån till sydafrikanska staten och dess myndigheter.

Näringsutskottet anser det i huvudsak falla utanför utskottets beredningsområde att bemöta argumenteringen i denna motion och att ange synpunkter på dess slutsatser. Dock anser sig utskottet böra något beröra den syn på den svenska företagsamheten i Sydafrika som kommer till uttryck i motionen liksom förslaget om en uppförandekod för företagens verksamhet.

Vad motionärerna anför ansluter nära till det synsätt som i den allmänna debatten anläggs framför allt från näringslivets sida, nämligen att de sydafrikanska företagen i utländsk ägo kan utöva ett positivt inflytande på utvecklingen i landet genom att förbättra arbetsvillkoren för de svarta, genom att främja den verksamhet som bedrivs av de svarta fackföreningarna och genom att allmänt arbeta för lika behandling av arbetare och tjänstemän tillhörande olika raser. De utländska företagen kan enligt denna uppfattning tjäna som mönster för de inhemska. Om de tvingas avveckla sin verksamhet skulle ett motiv för de sydafrikanska myndigheterna att mjuka upp apartheidpolitiken bortfalla och en förbättring av villkoren utebli eller fördröjas.

En motsatt syn på företagens verksamhet ligger till grund för den nuvarande och den föreslagna nya Sydafrikalagen. Enligt den kan de utländska företagen inte genom sin närvaro påverka de avgörande frågorna inom det sydafrikanska samhället. Denna uppfattning går tillbaka på vad som uttalas i FN:s generalförsamlings resolution om stopp för utländska nyinvesteringar i Sydafrika, nämligen att investeringar av detta slag hjälper och uppmuntrar apartheidpolitiken och att ett förbud mot sådana investeringar skulle utgöra ett betydelsefullt led i kampen mot apartheid. Skälen till att regeringen, trots denna principiella inställning, inte föreslår någon obligatorisk och omedelbar avveckling av svensk näringsverksamhet i Sydafrika formuleras i propositionen (s. 28) av statsrådet Mats Hellström på följande sätt:

Apartheidsystemet kan inte överleva på sikt. Vid utformningen av vår lagstiftning har jag utgått ifrån att förändringar i det sydafrikanska samhället kommer att ske och utsikter öppnas till ett avskaffande av apartheid. Detta utgör enligt min mening ett skäl för att åtminstone några svenska företag behåller ett fotfäste i Sydafrika i avvaktan på att apartheidsystemet avskaffas. Dessa kan då ha en bas på vilken de kan bygga en framtida verksamhet. Denna utgångspunkt bör prövas grundligt även fortsättningsvis. Det är bl. a. mot den bakgrunden som jag kommer att föreslå en ny prövning av den svenska Sydafrikapolitiken till år 1990. Lagstiftningen bör således även fortsättningsvis innehålla regler som tillåter regeringen att medge undantag från det principiella investeringsförbudet för att ge berörda företag möjlighet att överleva på sparlåga. Jag vill dock understryka att bibehållandet av dessa regler inte skall uppfattas såsom en garanti för överlevnad.

Näringsutskottet, som ansluter sig till denna syn på företagens möjligheter att påverka utvecklingen i Sydafrika och på behovet av en reglering i lag av deras verksamhet i vissa avseenden, noterar att i lagen föreslås bli intagen en

bestämmelse om redovisningsskyldighet när det gäller bl. a. löne- och anställningsvillkor samt sociala förhållanden för de anställda. Det sägs också att uppgifterna bör ha betydelse vid prövning av ansökningar om undantag från investeringsförbudet. I motion 1984/85:166 (m) – enligt vilken som nämnts lagen bör avskaffas – föreslås att en uppförandekod, en Codex Ethicus, skall utarbetas för de svenska företagens verksamhet. Koden skulle bl. a. ta sikte på förbättringar i sådana avseenden som skall rapporteras enligt den nu nämnda bestämmelsen i lagen.

Vad gäller svenska företag som trots investeringsbegränsningarna kvarstannar i Sydafrika kan enligt näringsutskottets mening en sådan uppförandekod fylla en viktig funktion i det arbete som syftar till att arbets- och levnadsförhållandena för de anställda i utlandsägda företag i Sydafrika skall förbättras. Näringsutskottet anser emellertid att en frivillig kod utan sanktionsinstrument inte kan ses som ett alternativ utan endast som ett komplement till den på lagstiftning grundade kontroll och reglering som föreslås i propositionen.

Effekter i tredje land

Näringsutskottet vill här beröra ytterligare en övergripande fråga som tas upp i motion 1984/85:166 (m). I motionen framförs kritik mot att propositionen inte har remitterats till lagrådet. I sammanhanget anför bl. a. att förslagen i vissa delar är svårörenliga med de av OECD i maj 1984 antagna nya reglerna om extra-territoriell lagstiftning. Detta sägs gälla såväl lagstiftningens materiella innehåll som procedurreglerna. Enligt OECD-reglerna hade det sålunda, menar motionärerna, funnits skäl för regeringen att informera OECD och de enskilda OECD-länderna innan det nu framlagda förslaget till en lagstiftning med extra-territoriell tillämpning presenterades.

De folkrättsliga aspekterna på lagförslaget i vad avser förhållandet till Sydafrika utvecklas i propositionen på s. 29. Näringsutskottet kommenterar inte dessa aspekter. Däremot finner utskottet skäl att lämna vissa synpunkter på motion 1984/85:166 (m) till den del den däri väckt frågan om extra-territoriell lagstiftning och OECD-reglerna gäller effekter på dotterbolag i tredje land. Problematiken kring tredjeländseffekterna av lagen har ytterligare utvecklats vid de särskilda föredragningar som har ägt rum vid näringsutskottets behandling av propositionen. Bl. a. har från näringslivets sida hävdats att den svenska lagstiftningen kan få begränsande effekter på den internationella affärsverksamheten till den del denna tar sig uttryck i företagsförvärv. I samband med en del sådana förvärv från svenska företags sida förekommer att också rörelser m. m. i Sydafrika indirekt förvärvas. Inga investeringar kan göras i en sålunda indirekt förvärvad rörelse i Sydafrika. Möjligheterna till dispens från investeringsförbudet står nämligen öppna endast för företag som den 1 juli 1979 själva eller genom dotterbolag drev rörelse i Sydafrika eller Namibia. Detta förhållande skulle, menar man,

kunna negativt påverka möjligheterna för svenska företag att förvärva utländska företag som bedriver verksamhet i Sydafrika.

Näringsutskottet vill först påpeka att de i motionen nämnda OECD-reglerna inte innefattar något förbud mot extra-territoriell lagstiftning utan utgör en samling procedurregler som OECD:s medlemsländer bör iakttä. Länderna anmodas bl. a. att visa återhållsamhet och att beakta andra medlemsstaters suveränitet och legitima ekonomiska intressen då de överväger ny lagstiftning eller tillämpar existerande lagstiftning på ett sätt som kan leda till att motstridiga krav läggs på företagen. Härvid syftar OECD-reglerna inte bara på lagkonflikter utan även på konflikt med ett lands etablerade politik (established policies). Medlemsländerna skall också informera berörda länder om ny lagstiftning eller nya bestämmelser av annat slag som i väsentlig mån riskerar att leda till att motstridiga krav ställs på företagen.

Näringsutskottet erinrar om vad som sägs i propositionen (s. 29) i frågan om lagstiftningens effekter på tredje land. Statsrådet Hellström återger vad handelsminister Hadar Cars såsom föredragande uttalade härom i proposition 1978/79:196 (s. 29). Han anförde att vid eventuella lagkollisioner grundprincipen enligt folkrätten måste vara att inte tvinga de egna rättssubjekten, när dessa lyder under främmande stats territorialhöghet, till handlingar som är oförenliga med utländska rättssystem. I varje sådan situation får sålunda, konstaterar näringsutskottet, den svenska Sydafrikalagen vika.

Vad i övrigt gäller eventuella intressekonflikter av det slag OECD-reglerna åsyftar är enligt näringsutskottets mening det materiella innehållet i den föreslagna kompletteringen av Sydafrikalagen inte sådant att det hänsynstagande som OECD-reglerna påbjuder behöver föranleda någon moderering av förslagen. Inte heller ger förslagen anledning till särskild information till OECD-länder som kan beröras. Skulle konflikter uppstå med anledning av Sydafrikalagens tillämpning kan konsultationer begäras från berörda länders sida.

Enligt uppgifter som har redovisats för näringsutskottet utgör sydafrikanska tillgångar normalt en mycket begränsad del av ett företagsförvärv i de fall då sådana ingår. Mot denna bakgrund finner näringsutskottet de angivna farhågorna för hämmande effekter av lagen på den internationella affärsverksamheten överdrivna. Någon öppning för dispens från investeringsförbudet till följd av indirekta företagsförvärv anser utskottet inte motiverad. Frågan torde komma att aktualiseras på nytt i samband med den totala översyn av Sydafrikapolitiken som regeringen aviserar.

Undantag från lagen

I propositionen föreslås tre former av undantag från eller möjlighet till undantag från investeringsförbudet. Den första (4 §) avser ett generellt undantag för inköp eller leasing av tillgångar till ett värde av högst 100 000 kr.

per år. Den andra (6 §) är en möjlighet till dispens efter prövning från fall till fall. Denna möjlighet finns också i den nuvarande lagen. Den tredje slutligen är en ny, alternativ dispensordning, enligt vilken tillstånd kan ges tills vidare att göra nödvändiga investeringar och leasingarrangemang. I de två sistnämnda fallen gäller som förutsättning för dispens att verksamheten i Sydafrika och Namibia inte utvidgas genom investeringen eller leasingen.

Näringsutskottet finner inte anledning att särskilt kommentera det förstnämnda undantaget.

Vad gäller dispens enligt 6 § efter prövning från fall till fall har i tre motioner påyrkats en tidsbegränsning, som innebär att dispensmöjligheten skulle upphöra att gälla vid utgången av år 1990. Enligt motionerna 1984/85:164 (fp) och 1984/85:165 (vpk) bör en sådan tidsbegränsning skrivas in i lagen. Ett vägledande uttalande av sagda innebörd skulle vara tillräckligt enligt vad som anförs i motion 1984/85:167 (s). (Enligt nämnda motioner bör, som framgår närmare av det följande, den alternativa dispensordningen över huvud taget inte införas eller också begränsas.)

Näringsutskottet har i det föregående återgett regeringens motiv för att i lagen skall intas vissa möjligheter till undantag för företagen från det principiella investeringsförbudet. I tilltro till att positiva förändringar kommer att ske i det sydafrikanska samhället anser regeringen att en öppning för överlevnad "på sparlåga" är motiverad.

Med hänsyn till detta överlevnadsmotiv och den uttalade förutsättningen för dess giltighet anser näringsutskottet att någon bestämd tidpunkt för dispensreglernas upphörande inte nu bör sättas. Möjligheterna för företagen att överleva på det sätt som regeringens förslag avser att ge utrymme för skulle i så fall nära nog helt bortfalla. Om emellertid inga avgörande förändringar sker i det sydafrikanska samhället under de närmaste åren i riktning mot ett avskaffande av apartheid förlorar överlevnadsmotivet, så som det nu har definierats, sitt berättigande. I ett sådant läge får en tidsbegränsning av dispensmöjligheterna förnyad aktualitet. Näringsutskottet noterar vad som sägs i propositionen (s. 50) om att utvecklingen i och utanför Sydafrika samt det internationella klimatet i Sydafrikafrågan kräver en beredskap och villighet att i varje läge pröva vilka åtgärder som kan vara bäst ägnade att främja syftet med den svenska Sydafrikapolitiken. Utskottet utgår från att regeringen och kommerskollegium noga följer utvecklingen i Sydafrika mot bakgrund av vad som ovan sagts. Utskottet noterar också att överlevnadsmotivets fortsatta giltighet hör till de frågor som enligt propositionen särskilt skall beaktas vid den totala översyn av den svenska Sydafrikapolitiken som aviseras.

Näringsutskottet föreslår att riksdagen med anledning av motionerna 1984/85:164 (fp), 1984/85:165 (vpk) och 1984/85:167 (s) i ett uttalande till regeringen skall ansluta sig till vad utskottet här har anfört. Därigenom skulle önskemålen i dessa motioner till en del bli tillgodosedda.

Enligt de bedömningsgrunder som nu gäller för undantag från investeringsförbudet enligt 6 § och som föreslås gälla även i fortsättningen skall undantag i princip medges endast för sådana investeringar som är nödvändiga för att ersätta försliten eller föråldrad anläggningstillgång. Vidare bör sådana investeringar i regel godtas som syftar till att arbetsmiljön och arbetsförhållandena för de svarta skall förbättras. Undantaget får inte göra det möjligt för sökanden att utvidga sin verksamhet.

I motion 1984/85:164 (fp) föreslås att vid dispensprövningen i förekommande fall skall vägas in också om ett företags verksamhet genomgår en påtagligt snabb expansion på annat sätt än genom investeringar eller finansiell leasing eller om företagets personalpolitik förändras i negativ riktning. Detta anges i propositionen (s. 41) som exempel på bedömningsgrunder för återkallande av ett medgivande enligt den föreslagna alternativa dispensordningen (8 §). På samma grund skulle sålunda enligt motionärerna en dispensansökan enligt 6 § bedömas. De motiverar sitt förslag med att möjligheterna att kringgå investeringsförbudet måste begränsas.

Näringsutskottet noterar att motionärernas önskemål är tillgodosett till den del det gäller företagets personalpolitik. I propositionen sägs bl. a. (s. 36) att förändringar i negativ riktning av personalpolitiken bör inverka negativt på företagets möjligheter att få dispensansökan beviljad. Enligt näringsutskottets mening finns också i övrigt skäl att tillmötesgå motionärernas önskemål om bedömningsgrunder för dispens. Dels skulle härigenom uppnås en större likformighet i de två dispensordningarna, dels skulle ges en möjlighet att täcka in företeelser eller företagsbeteenden som inte kan närmare förutses innan lagen träder i kraft. Dessa behöver inte nödvändigtvis vara ett led i ett medvetet kringgående av lagen utan kan lika gärna vara ett resultat av den ständiga utveckling av verksamhetsformer m. m. som är utmärkande för företagandet. Med hänsyn till lagens syften finner utskottet det naturligt att en sådan precisering görs av bedömningsgrunderna för dispens enligt 6 § som föreslås i motion 1984/85:164 (fp). Näringsutskottet föreslår att riksdagen i ett uttalande till regeringen skall ansluta sig till vad utskottet här har anfört.

Innebörden av den alternativa dispensordning som anges i 8 § är att regeringen skall kunna ge ett företag tillstånd tills vidare att utan hinder av investerings- och leasingförbudet göra de investeringar och leasa den egendom som är oundgängligen nödvändig, på villkor att företaget åtar sig att se till att detta inte leder till en utvidgning av verksamheten i Sydafrika och Namibia. Medgivandet kan återkallas om verksamheten i Sydafrika eller Namibia utvidgas genom investeringarna eller leasingen eller om det i övrigt föreligger särskilda skäl. Förslaget syftar enligt vad som sägs i propositionen (s. 40) till en förenkling av lagens tillämpning. Detta sägs kunna öka förutsättningarna för att lagen får efterföljd i andra länder.

Förslaget avvisas i motionerna 1984/85:164 (fp), 1984/85:165 (vpk) och

1984/85:168 (c). Det godtas med tvekan i motion 1984/85:167 (s); enligt vilken villkoren dock bör skärpas. Motiveringen är i huvudsak densamma i de fyra motionerna. Lagstiftningen försvagas genom regeringens förslag, anser man. Motionärerna pekar också på definitions- och kontrollproblem.

Näringsutskottet delar motionärernas uppfattning att det från olika utgångspunkter kan resas invändningar mot den föreslagna dispensregeln. Uppföljnings- och kontrollarbetet kan försvåras. En viss osäkerhet kan uppstå för företagen. En generell dispens för dessa att företa ersättningsinvesteringar skiljer sig vidare från den fria prövningsrätt för regeringen som dispensförfarandet enligt 6 § innebär. Syftet med den föreslagna regeln är emellertid förenkling. Kontrollförfarandet kommer enligt vad som sägs i propositionen att bli minst lika omfattande som när undantag har beviljats enligt 6 §. Tillståndet skall kunna återkallas. Betraktat utifrån effekterna på företagets verksamhet innebär förslaget enligt näringsutskottets mening inte någon större förändring jämfört med ett läge då endast dispensmöjlighet enligt 6 § föreligger. Mot denna bakgrund tillstyrker utskottet att en generell dispensregel införs i lagen. Med anledning av vad som sägs i motionerna vill näringsutskottet dock framhålla att det finns skäl att förorda att 8 § kompletteras på så sätt att ett medgivande av regeringen får lämnas inte bara tills vidare, som den föreslagna lagtexten uttryckligen säger, utan alternativt för viss tid. Att en tidsbegränsning skulle kunna tänkas synes vara antytt genom föredragandens uttalande i propositionen (s. 40) att särskilda utfästelser enligt 8 § "som regel" inte bör vara tidsbegränsade. Med en komplettering av angivet slag skulle önskemålen i motion 1984/85:167 (s) delvis tillgodoses. Den föreslagna ändringen skulle också ligga i linje med vad som sägs i motionerna 1984/85:164 (fp), 1984/85:165 (vpk) och 1984/85:168 (c).

Handelsfrågor

I två motioner berörs frågan om handelssanktioner mot Sydafrika.

I motion 1984/85:164 (fp) konstateras att Sverige inte har prövat möjligheten att begära undantag från GATT för att vidta handelssanktioner mot Sydafrika. Det sägs vidare – utan särskilt yrkande – att det finns anledning att återkomma till frågan om åtgärder på handelsns område mot Sydafrika. Det faktum att den svenska handeln med Sydafrika har vuxit under de år då Sydafrikalagen har varit i kraft inger oro, anför motionärerna. Denna fråga borde prövas i samband med den översyn av Sydafrikapolitiken som regeringen aviserar.

En effektiv isoleringspolitik förutsätter åtgärder riktade både mot ekonomisk verksamhet i Sydafrika och mot försörjningen med varor till och leveranser av produkter från detta land. Mot denna bakgrund anser näringsutskottet det viktigt att regeringen ägnar den fortsatta utvecklingen av handelsutbytet med Sydafrika särskild uppmärksamhet för att få underlag

för sitt agerande när det gäller frågan om handelssanktioner mot Sydafrika.

Några förslag till åtgärder på handelns område läggs inte fram i den nu aktuella propositionen. Skälet härtill är, enligt vad som där sägs (s. 16), att ett beslut av FN:s säkerhetsråd krävs för att Sverige i sanktionssyfte skall frångå sina förpliktelser på handelns område i GATT. Ett entydigt stöd för införande i fredstid av utrikespolitiskt motiverade handelssanktioner finns, anges det, inte annat än för sådana som gäller kärnenergi och krigsmateriel.

Näringsutskottet hade anledning att beröra frågan om begränsningar i handeln med Sydafrika våren 1984 i anslutning till sin behandling av proposition 1983/84:158 om vissa kolfrågor. Med anledning av vad som i propositionen anfördes om kolimport från Sydafrika erinrade utskottet då (NU 1983/84:44 s. 23) om att Sverige tillhörde de länder som kraftigt fördömde rasåtskillnadspolitikerna och försökte förmå FN:s säkerhetsråd att fatta bindande beslut om sanktioner mot Sydafrika bl. a. på handelsområdet. Sådana FN-beslut var förpliktande, anförde utskottet, och tog över internationella åtaganden på detta område mot vilka ett ensidigt agerande riskerade att strida. Vikten av att Sverige respekterar GATT-avtalets regler för det internationella handelsutbytet har vidare nyligen understrukits av näringsutskottet i betänkandet NU 1984/85:2 om utrikeshandelspolitiska frågor.

Den möjlighet till aktion från svensk sida som står till buds på handelns område är, som har framgått av det föregående, främst att aktivt verka för att bindande beslut om handelssanktioner mot Sydafrika fattas av FN:s säkerhetsråd. I propositionen sägs på denna punkt (s. 26) att Sverige även fortsättningsvis måste kraftigt driva frågan i generalförsamlingen och i de andra fora som kan stå till buds. Med anledning av vad som sägs i motion 1984/85:164 (fp) i nu berörd del hänvisar utskottet till det just refererade uttalandet och vill därutöver anför att utskottet utgår från att frågan om handelsåtgärder mot Sydafrika kommer att belysas på nytt i samband med den aviserade översynen av Sydafrikapolitiken.

I motion 1984/85:165 (vpk) hemställs att riksdagen beslutar att licenstvång skall införas i Sydafrikalagen för export av elektronik och teknologi inom kärnenergiområdet samt för import av frukt och livsmedel. Sambandet mellan kärnkraft och kärnvapen är nu äntligen erkänt, anför motionärerna. Sydafrika sägs vara en av de stater som kanske redan har skaffat sig förmågan att tillverka kärnvapen med hjälp av civil kärnkraftsteknologi. På importsidan gäller förslaget som nämnts frukt och livsmedel. Ett system med licenser inom dessa begränsade områden vore en god början till en utvidgad handelsbojkott, anför motionärerna.

I denna fråga vill näringsutskottet först erinra om att det för export av viss utrustning eller material för kärnteknisk verksamhet krävs tillstånd enligt bestämmelser i lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet och förordningen (1984:14) om kärnteknisk verksamhet. Bestämmelserna härom har sin grund i internationella överenskommelser rörande kärnenergiområdet. Förenligheten med GATT-avtalets regler följer av en bestämmelse i artikel XXI

enligt vilken undantag i säkerhetssyfte får vidtas då åtgärderna avser kärnenergiområdet. Dock gäller även för sådana undantag att åtgärderna skall vara lika för alla, dvs. icke-diskriminerande. Med ledning av vad som sägs i propositionen (s. 26) drar näringsutskottet slutsatsen att avsteg från denna likabehandlingsprincip endast kan göras efter beslut i FN:s säkerhetsråd. Med hänvisning till det nu sagda avstyrker näringsutskottet motion 1984/85:165 (vpk) i här berörd del.

Vad gäller importlicenser har inom GATT träffats en särskild överenskommelse om importlicensprocedurer. Av de inledande bestämmelserna framgår bl. a. att importlicensiering får användas för att administrera sådana åtgärder som har vidtagits enligt tillämpliga bestämmelser i GATT. Importlicensiering är sålunda inte förbjuden enligt GATT men skall vad avser syftet ha förankring i GATT-reglerna. Också i fråga om importlicenser gäller naturligtvis dessutom att de enligt grundregeln skall vara icke-diskriminerande. Näringsutskottet avstyrker med det nu sagda motion 1984/85:165 (vpk) även till den del den avser importlicenser för frukt och livsmedel från Sydafrika.

Enligt propositionen (s. 50) bör Sverige inte införa något förbud mot import från Namibia. I detta fall skulle i och för sig en handelssanktion inte stöta på något hinder från GATT-synpunkt, sägs det i propositionen, eftersom Namibia inte är medlem av organisationen. Ett förbud mot import från Namibia skulle emellertid ha mycket begränsad ekonomisk betydelse. Handeln har ringa omfattning. Förbudet skulle med lätthet kunna kringgås.

Invändningar mot regeringens inställning i denna fråga framförs i tre motioner – 1984/85:165 (vpk), 1984/85:167 (s) och 1984/85:168 (c) – som alla utmynnar i ett krav på förbud mot import från Namibia. Genom ett sådant importförbud skulle Sverige leva upp till huvudsyftet med Namibiadekretet och göra en viktig politisk manifestation, anser motionärerna.

Näringsutskottet konstaterar att ett förbud mot import från Namibia inte skulle vara GATT-stridigt men att det samtidigt uppenbarligen skulle ha ringa ekonomiskt värde och vara mycket lätt att kringgå.

I första hand ligger det ett politiskt symbolvärde i ett importförbud av det slag som föreslås i motionerna.

Stockholm den 18 december 1984

På näringsutskottets vägnar
NILS ERIK WÅÅG

Närvarande: Nils Erik Wååg (s), Tage Sundkvist (c), Gunnar Nilsson i Stockholm (s), Lilly Hansson (s), Erik Hovhammar (m), Lennart Pettersson (s), Rune Jonsson (s), Sten Svensson (m), Olof Johansson (c), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Birgitta Johansson (s), Anita Modin (s), Lars Ahlström (m) och Oswald Söderqvist (vpk).

Avvikande meningar

1. Effekter för svenskt näringsliv

Erik Hovhammar, Sten Svensson, Per Westerberg och Lars Ahlström (alla m) anser att den del av yttrandet – under rubriken Effekter för svenskt näringsliv – som börjar med "Mot denna" och slutar med "aktuella sammanhanget" bort ha följande lydelse:

Sydafrika utgör den viktigaste marknaden för svensk export till och tillverkning i Afrika. En skärpt lagstiftning som skulle leda till att de direkt eller indirekt svenskägda företagen i Sydafrika måste läggas ned och exporten till Sydafrika helt upphöra skulle leda till ett bortfall av flera tusen arbetstillfällen i Sverige. De mera långsiktiga effekterna för svensk ekonomi skulle bli allvarliga. De svenska företag som huvudsakligen levererar till gruvindustrin är för sin teknik- och produktutveckling starkt beroende av närhet till den sydafrikanska marknaden och skulle få sin konkurrenskraft allvarligt försvagad om de tvingades lämna Sydafrika. Enligt näringsutskottets mening borde de svenska näringspolitiska intressena tillmätas större betydelse vid utformningen av Sveriges Sydafrikapolitik än vad som nu är fallet.

2. Uppförandekod för svenska företag i Sydafrika, m. m.

Erik Hovhammar, Sten Svensson, Per Westerberg och Lars Ahlström (alla m) anser att den del av yttrandet – under rubriken Uppförandekod för svenska företag i Sydafrika, m. m. – som börjar med "Näringsutskottet, som" och slutar med "i propositionen" bort ha följande lydelse:

Näringsutskottet, som för sin del ansluter sig till den förstnämnda synen på företagens roll och påverkansmöjligheter i Sydafrika och sålunda ser positivt på fortsatt svenskt företagande i landet utan sådana begränsningar som föreskrivs genom Sydafrikalagen både i dess nuvarande och dess föreslagna gestaltning, vill särskilt framhålla de positiva effekter för de svartas arbets- och anställningsförhållanden som skulle kunna uppnås genom en uppförandekod för de svenska företagens verksamhet i Sydafrika i enlighet med vad som föreslås i motion 1984/85:166 (m). I propositionen föreslås att i Sydafrikalagen skall intas en bestämmelse enligt vilken företagen blir redovisningsskyldiga när det gäller bl. a. löne- och anställningsvillkor för de anställda, varvid uppgifterna också skulle få betydelse vid prövning av ansökningar om undantag från investeringsförbudet. Näringsutskottet anser att en uppförandekod av i motionen angivet slag mera effektivt än lagbestämmelser kan leda till förändringar för de anställda i de svenskägda företagen, förändringar som i sin tur kan få sådana spridningseffekter i det sydafrikanska samhället som gagnar målet för den svenska Sydafrikapolitiken.

3. Effekter i tredje land

Erik Hovhammar, Sten Svensson, Per Westerberg och Lars Ahlström (alla m) anser att den del av yttrandet – under rubriken Effekter i tredje land – som börjar med ”Näringsutskottet erinrar” och slutar med ”regeringen aviserar” bort ha följande lydelse:

Det är självfallet utomordentligt viktigt att Sverige mycket noggrant följer internationellt träffade överenskommelser i vad avser både materiella regler och procedurbestämmelser. Detta gäller bl. a. den nyss nämnda överenskommelsen inom OECD rörande motstridiga krav på de multinationella företagen. Av vad som sägs i motion 1984/85:166 (m) och vad som vidare har framkommit vid de särskilda föredragningar som har ingått i näringsutskottets behandling av ärendet drar utskottet slutsatsen att det hade funnits skäl för regeringen dels att informera OECD-länderna om den planerade nya Sydafrikalagen, dels att utforma bestämmelserna i lagen på ett sådant sätt att dessa inte riskerar att få effekter som står i strid med tredje lands intressen. Om Sydafrikalagen trots näringsutskottets invändningar skulle antas av riksdagen anser utskottet att 6 § i sistnämnda syfte borde ändras på sådant sätt att det blir möjligt att ge undantag från investeringsförbudet även i fall då ett dotterbolag i tredje land med tillgångar i Sydafrika har förvärvats efter den 1 juli 1979. Om nuvarande ordning får fortsätta kan detta enligt näringsutskottets bedömning leda till svårigheter för svenska företag att förvärva bolag i tredje land. Effekten kan bli att företagsfusioner som är positiva från svensk ekonomisk synpunkt inte kommer till stånd.

4. Undantag från lagen

Erik Hovhammar, Sten Svensson, Per Westerberg och Lars Ahlström (alla m) anser att näringsutskottet under rubriken Undantag från lagen bort anföra:

Näringsutskottet har genom sina tidigare uttalanden tagit avstånd från Sydafrikalagen i både dess nuvarande och dess föreslagna nya form. Med undantag för vad som ovan sagts beträffande komplettering av 6 § avstår utskottet från vidare ställningstagande till de förslag rörande lagen som framförs i propositionen samt i motionerna 1984/85:164 (fp), 1984/85:165 (vpk), 1984/85:167 (s) och 1984/85:168 (c).

5. Handelsfrågor

Erik Hovhammar, Sten Svensson, Per Westerberg och Lars Ahlström (alla m) anser att näringsutskottet under rubriken Handelsfrågor bort anföra:

I två – – – (=näringsutskottet) – – – regeringen aviserar.

Näringsutskottet har nyligen i betänkandet NU 1984/85:2 om utrikeshandelspolitiska frågor understrukt betydelsen av att Sverige slår vakt om den fria handeln som riktpunkt för det internationella handelssamarbetet.

Ekonomi, sysselsättningen och levnadsstandärden i Sverige är, anför utskottet där, beroende av fortsatt frihandel. Mot bakgrund härav och med tanke på de ökade protektionistiska strömningarna i vår omvärld är det enligt näringsutskottets mening viktigt att Sverige inte – utan stöd i bindande beslut av FN:s säkerhetsråd – vidtar begränsningsåtgärder som i sin tur kan leda till motåtgärder från andra länders sida. Sedda i detta perspektiv kan, anser näringsutskottet, allvarliga invändningar anföras både mot Sydafrikalagen och mot sådana ensidiga handelsåtgärder som antyds i motion 1984/85:164 (fp) och som, enligt vad som närmare utvecklas i det följande, förordas i motionerna 1984/85:165 (vpk), 1984/85:167 (s) och 1984/85:168 (c).

Några förslag – – (=näringsutskottet) – – anser motionärerna.

Näringsutskottet konstaterar att ett förbud mot import från Namibia inte skulle vara GATT-stridigt men att det samtidigt uppenbarligen skulle ha ringa ekonomiskt värde och vara mycket lätt att kringgå.

6. Handelsfrågor

Oswald Söderqvist (vpk) anser att den del av yttrandet – under rubriken Handelsfrågor – som börjar med "I denna" och slutar med "från Sydafrika," bort ha följande lydelse:

Ett licenstväng – i enlighet med förslaget i motion 1984/85:165 (vpk) – för export till Sydafrika av elektronik och teknologi inom kärnenergiområdet samt för import från detta land av frukt och livsmedel synes näringsutskottet väl motiverat som en markering av allvaret i Sveriges principiella inställning att en handelsbojkott mot Sydafrika bör införas. Näringsutskottet tillstyrker därför motionen och föreslår ett uttalande av riksdagen att regeringen bör återkomma med förslag till en komplettering av Sydafrikalagen av nu angivet slag.

